

## **Tulevaisuusvaliokunta**

### **Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen**

#### **JOHDANTO**

##### ***Vireilletulo***

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. ja 2. osa Näkymiä seuraavien sukupolvien Suomeen (VNS 16/2022 vp): Asia on saapunut tulevaisuusvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty muihin erikoisvaliokuntiin lausunnon antamista varten. Mahdollinen lausunto on annettava viimeistään 17.2.2023.

##### ***Lausunnot***

Asiasta on annettu seuraavat lausunnot:

- sivistysvaliokunta SiVL 37/2022 vp
- suuri valiokunta SuVL 17/2022 vp
- ympäristövaliokunta YmVL 49/2022 vp
- liikenne- ja viestintävaliokunta LiVL 43/2022 vp

##### ***Asiantuntijat***

Valiokunta on kuullut:

- johtava asiantuntija Jaana Tapanainen-Thiess, valtioneuvoston kanslia
- valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti, Oikeuskanslerinvirasto
- osastopäällikkö Juha Kilponen, Suomen Pankki
- johtava tuloksellisuustarkastaja Sami Vuorinen, Valtiontalouden tarkastusvirasto
- tutkimuspäällikkö Maria Vaalavuo, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- johtaja Katri Vataja, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- nuorten osallisuuden asiantuntija Silja Uusikangas, Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry
- puheenjohtaja Leila Kostiainen, Lainsäädännön arviointineuvosto
- akatemiasihtööri Jaakko Kuosmanen, Suomalainen Tiedeakatemia
- johtaja Markku Jokisipilä, eduskuntatutkimuksen keskus, Turun yliopisto
- johtaja Juha Kaskinen, Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto
- professori Maija Setälä, Turun yliopisto
- toiminnanjohtaja Veera Ikonen, Gutsy Go ry
- koulutusvastaava Mikko Mäkipää, Gutsy Go ry
- opiskelija Noa Korhonen, Aalto-yliopisto

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

- koululainen Emilia Laurila, Järvenpään yhteiskoulu
- koululainen Ella Ukkonen, Järvenpään yhteiskoulu
- lukiolainen Nea-Amalia Ala-Nikkola, Lumon lukio
- lukiolainen Iina Tolmunen, Lumon lukio
- koululainen Arttu Lahti, Moision koulu
- koululainen Jasmiina Leppälä, Moision koulu
- koululainen Eelis Loikkanen, Moision koulu
- koululainen Wypych Przemyslaw, Moision koulu
- koululainen Saana Andersson, Sipoonlahden koulu
- koululainen Aapo Hämäläinen, Sipoonlahden koulu
- professori Kimmo Grönlund

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- finanssineuvos, yksikön päällikkö Katju Holkeri, valtiovarainministeriö
- Ulkopoliittinen instituutti
- Kestävyyspaneeli
- toiminnanjohtaja Virpi Dufva, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry
- yliopistonlehtori Johanna Vuorelma, Helsingin yliopisto
- professori Liisa Häikiö, Tampereen yliopisto
- VTT, erikoistutkija Inna Perheentupa, Turun yliopisto
- johtava asiantuntija Kaisa Lähteenmäki-Smith, Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI
- tulevaisuudentutkija Risto Linturi, R. Linturi Oyj
- yleisen valtio-opin dosentti, varadekaani Hanna Wass

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- arkkiaatri Risto Pelkonen

## VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko (VNS 16/2022 vp) koostuu eduskunnan tulevaisuusmietinnön (TuVM 1/2018 vp — VNS 5/2018 vp) lausumien 1 ja 9 edellyttämällä tavalla kahdesta osasta, joista ensimmäinen kiinnittyy ministeriöiden yhteiseen ennakointiin sekä luo vaihtoehtoisia skenaarioita ja toimintamalleja myös sen varalle, että muutos globaalissa toimintajärjestelmässä on pysyvä tai pitkäaikainen.

Tulevaisuusselonteon toinen osa tarkentaa yhtä tulevaisuusselonteon ensimmäisessä osassa tunnistetuista Suomen tulevaisuuteen liittyvistä keskeisistä kysymyksistä eli miten lainvalmistelussa voidaan nykyistä paremmin hyödyntää ennakointia ja huomioida tulevia sukupolvia ja niiden oikeuksia.

*Tulevaisuusvaliokunta pitää myönteisenä ja tärkeänä sitä, että selonteon valmistelussa on huomioitu hyvin eduskunnan tulevaisuusmietinnön (TuVM 1/2018 vp — VNS 5/2018 vp) lausumat. Tulevaisuusselontekoprosessi on ollut laaja, osallistava ja menetelmällisesti laadukas.*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Selonteon ensimmäisen osan valmistelu aloitettiin huhtikuussa 2020. Tulevaisuusdialogit käytiin vuosina 2020 ja 2021. Suomen tulevaisuutta muokkaaviin muutostekijöihin ja epävarmuustekijöihin perustuvat vaihtoehtoiset skenaariot luotiin syksyllä 2020 ja alkuvuodesta 2021. Ministeriöiden johtoryhmäkäsittelyt, kansliapäällikkö- sekä valtiosihteerikokouskäsittelyt olivat elosyyskuussa 2021 ja hallituksen iltakoulu joulukuussa 2021. Venäjän hyökkäyksen seurauksena selontekoa kuitenkin päivitettiin maaliskuussa 2022 sekä Suomen jätettyä Nato-hakemuksen touko—kesäkuussa 2022 ja vielä uudestaan syys—lokakuussa 2022. Toisen osan taustamateriaaliksi Åbo Akademilta ja Turun yliopistolta tilattu "Foresight and Future Generations in Law-Making" (FORGE) selvityshanke valmistui marraskuussa 2022. Tulevaisuusselonteon toinen osa valmistui tammikuussa 2023, minkä jälkeen ensimmäinen ja toinen osa annettiin eduskunnalle samanaikaisesti tammikuussa 2023.

*Tulevaisuusvaliokunta pitää valitettavana, että tulevaisuusselonteko annettiin eduskunnalle vasta tammikuussa 2023. Tulevaisuusvaliokunta mietintövaliokuntana, lausuntovaliokunnat ja koko eduskunta joutuivat selonteon myöhäisen valmistumisen vuoksi kohtuuttomaan asemaan, kun laaja-alainen ja monipuolinen selonteko jouduttiin käsittelemään lyhyessä ajassa ja viime tingassa. Kaksiosaisen selonteon antaminen yhdellä kertaa ja näin myöhäisessä vaiheessa vaalikautta ei mahdollista tulevaisuusselontekoon olennaisesti sisältyvää hallituksen ja eduskunnan välistä avointa tulevaisuusdialogia Suomen pitkän aikavälin haasteista ja mahdollisuuksista.*

*Samalla tulevaisuusvaliokunta toteaa, että selonteon käsittelyaikataulusta voi kuitenkin huomata, että ministeriöt ja valtioneuvosto osallistuivat laajapohjaisesti selonteon valmisteluun ja käsittelyyn samaan aikaan, kun Suomi etsi ratkaisuja esimerkiksi koronapandemian torjuntaan ja Venäjän Ukrainaan kohdistamaan hyökkäykseen. Ministeriöiden yhteisestä ja jatkuvasta ennakkoinnista sekä oikea-aikaisesta jaetusta tilannekuvasta on epäilemättä ollut hyötyä näihin ajankohtaisiin kriiseihin vastattaessa.*

*On myös syytä muistaa, ettei eduskuntakaan tiukkojen koronarajoitusten vuoksi olisi voinut koronapandemian pahimpana aikana tulevaisuusselontekoa käsitellä, koska muiden asioiden käsittelyä oli rajoitettu pandemian torjuntaan liittyvän lainsäädäntötyön ajaksi.*

Tulevaisuusselonteon ensimmäisen osan ennakkointityön on pääosin toteuttanut valtioneuvoston kanslian koordinoima ministeriöiden yhteinen ennakkointityöryhmä yhdessä ministeriöiden hallinnonalojen verkostojen ja asiantuntijoiden kanssa. Osana tulevaisuusselonteon ensimmäisen osan aineistonkeruuta valtioneuvoston kanslia järjesti Erätauko-säätiön kanssa myös 50 tulevaisuusdialogia, joihin kutsuttiin eri-ikäisiä ja eri taustoista tulevia kansalaisia.

Selontekotyön ensimmäisessä vaiheessa selvitettiin poliittisia, ympäristöllisiä, taloudellisia, teknologisia ja yhteiskunnallisia muutostekijöitä. Toisessa vaiheessa käytiin läpi epävarmuustekijöitä vastaavista teemoista. Näiden tarkastelujen pohjalta luotiin neljä skenaariota toimintaympäristön mahdollisista kehityskuluista: Yhteistyön maailma, Kiihtyneen kilpailun maailma, Itäinen maailma ja Murtuva maailma. Skenaariotyön lopuksi tarkasteltiin vielä kuhunkin skenaarioon liittyviä mahdollisuuksia, riskejä, toimia ja varautumista Suomen kannalta. Tarkastelussa hyödynnettiin myös tulevaisuusdialogeissa kertyneitä aineistoja.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

**Yhteistyön maailman skenaariossa** yhteiskunnat kehittyvät avoimina ja turvallisina kohti talouden, luonnon ja ihmisen kestävästä hyvinvointia. Yhteistyötä tehdään monenkeskisesti. Vihreä siirtymä sekä kiertotalous ovat pysäyttäneet ilmaston lämpenemisen 1,5 asteeseen. Digitalisaatio ja kehittynyt teknologia helpottavat ihmisten elämää ja eriarvoistumiskehitys on pysähtynyt. Materiaalisen hyvinvoinnin lisäksi ihmisten elämää rikastavat ja elämänlaatua parantavat aineettomat arvot ja niiden mukainen toiminta.

**Kiihtyneen kilpailun maailmassa** suurvaltablokkien, yhteiskuntien, yritysten ja yksilöiden välinen kilpailu on kireää. Maailma on jakautunut kahteen ryhmittymään: Yhdysvaltojen johtamaan demokraattisten valtioiden enemmistöön, johon EU ja Suomikin kuuluvat, ja autoritaarisen Kiinan johtamaan ryhmittymään. Globaalitalous jakaa maailmaa, yhteiskuntia ja yksilöitä voittajiin ja häviäjiin, ja hyvinvointi jakautuu epätasaisesti. Ilmastomuutoksen hillinnässä ja siihen sopeutumisessa on suuret erot valtioiden välillä.

**Itäisessä maailmassa** Kiina on noussut kansainvälisen järjestelmän poliittiseksi ja taloudelliseksi johtovaltioksi, ja se on sitonut monia maita vaikutuspiiriinsä. Kiina on kasvattanut omavaraisuuttaan miltei kaikilla kriittisillä tuotannonaloilla ja avainteknologioissa. Kiina edistää omia arvojaan ja tavoitteitaan Yhdistyneissä kansakunnissa (YK) sen sisältä käsin. Globaaleihin haasteisiin puututaan tehokkaasti, jos Kiina katsoo toiminnan omien intressiensä mukaiseksi. Yhdysvallat on kääntynyt sisäänpäin. EU:n integraatio on syventynyt sisämarkkinoiden sekä ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan osalta. Ilmaston lämpenemistä ei saada hillittyä riittävän nopeasti.

**Murtuvassa maailmassa** globaali kulutus ja tuotanto ovat kestäättömiä, ja ilmasto matkaa kohti 5 asteen lämpenemistä. Ympäristösiirtolaisuus ja ihmisten joukkopako on mittavaa ekosysteemien romahdusten tuhotessa elinympäristöjä. Monenkeskinen yhteistyö ei toimi, YK:n merkitys on romahtanut ja globaaleihin haasteisiin vastataan reaktiivisesti sekä maaryhmien sisäisin toimin. Kiistat ratkotaan voimalla, ja globaali turvallisuus on heikentynyt dramaattisesti. Eriarvoisuus maiden sisällä ja niiden välillä on kasvanut ennätysmittoihin, ja yhteiskunnat ovat murtumispisteessä. Ihmisten henkiset ja fyysiset voimavarat kuluvat toimeentulon ja arjessa pärjäämisen turvaamiseen.

Tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa sisältää myös 90 toimenpidesuositusta, jotka on kuitenkin esitetty skenaariokohtaisesti, mikä tekee niistä hieman hankalasti hyödynnettäviä. Skenaariokohtaiset toimet liittyvät politiikkaan, jota tarvittaisiin maailmassa, joka jo olisi tietyn skenaarion mukainen. Kuhunkin skenaarioon liittyy myös joukko varautumistoimia, jotka on tarkoitettu harjoittaviksi, mikäli skenaarion suuntainen kehitys alkaa näyttää mahdolliselta tai todennäköiseltä. Varautumistoimet liittyvät skenaarion mahdollisuuksiin tai riskeihin reagoimiseen tai skenaarion toteutumisen todennäköisyyteen vaikuttamiseen.

Tulevaisuusselonteon toinen osa tarkentaa yhtä ensimmäisessä osassa tunnistetuista Suomen tulevaisuuteen liittyvistä keskeisistä kysymyksistä, "miten turvataan tulevien sukupolvien mahdollisuudet sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestäväan elämään?". Selonteon toinen osa pyrkii selvittämään, miten lainvalmistelussa voidaan nykyistä paremmin hyödyntää ennakointia ja huomioida tulevia sukupolvia ja niiden oikeuksia. Tätä varten selonteon toisessa osassa on määritelty tulevien sukupolvien käsitettä, selvitetty tulevien sukupolvien edustamisen ongelmia, arvioitu tulevien sukupolvien käsittelyä YK:n kestävä kehityksen asiakirjoissa ja kestäväan

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

kehityksen kansallisessa toimeenpanossa, tarkasteltu tulevien sukupolvien asemaa perus-, ihmis- ja ympäristöperusoikeudellisesti sekä lasten ja nuorten osallisuutena, esitetty esimerkkejä siitä, miten tulevien sukupolvien näkökulma on huomioitu eri maiden päätöksentekoinstituutioissa ja -käytännöissä, kartoitettu ennakkoinnin ja päätöksenteon kytkennän vahvistamistarpeita ja -mahdollisuuksia kansallisesta ja EU-näkökulmasta, tuotu esiin näkökulmia ennakointitiedon käytöstä lainvalmistelussa, tulevaisuusnäkökulman huomioinnista lainarvioinnissa ja tulevien sukupolvien huomioinnista ylimpien laillisuusvalvojien perustuslaillisessa tehtävässä sekä tehty yhteen-vetoa tulevaisuussuuntautuneen valmistelun ja päätöksenteon vahvistamisesta Suomessa.

Selonteon toisen osan taustamateriaalina on hyödynnetty Valtioneuvoston yhteisellä selvitys- ja tutkimustoiminta -rahoituksella (VN Teas) teetettyä "Foresight and Future Generations in Law-Making, FORGE" -tutkimushanketta, jonka Åbo Akademin ja Turun yliopiston tutkijat toteuttivat vuonna 2022. Taustaselvityksessä esitettiin seitsemän kehittämis ehdotusta siitä, miten tulevaisuuden huomioivaa valmistelua ja päätöksentekoa voidaan vahvistaa:

- 1) luodaan lainsäädäntötarpeiden tunnistamiseen ja lainvalmisteluun toimintatapoja, joilla voidaan pohtia erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja,
- 2) tehdään ennakkoinnista jatkuvaluonteista toimintaa lainvalmistelussa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa,
- 3) hahmotellaan toimintatapoja ennakointitiedon käyttämiseksi lainsäädäntöprosessin kaikissa vaiheissa: ennen prosessia, prosessin aikana ja prosessin jälkeen,
- 4) sovelletaan EU:n ja OECD:n hallinnon kehittämis ehdotuksia ennakointikyvykkyyksistä ja strategisesta ennakkoinnista,
- 5) kehitetään voimassa olevien lakien "tulevaisuusherkkyyttä" jälkikäteis arvioinneilla (expost),
- 6) alennetaan ennakkoinnin osaamis- ja kustannuskynnyksiä sekä
- 7) sovelletaan EU:n ja OECD:n hallinnon kehittämis ehdotuksia ennakointikyvykkyyksistä ja strategisesta ennakkoinnista,

Näiden lisäksi selvityksessä esitettiin myös viisi kehittämis ehdotusta tulevien sukupolvien huomioimiseksi:

- 1) määritellään tulevat sukupolvet osana perusoikeusjärjestelmäämme ja erikseen keskeisissä lainsäädäntöhankkeissa,
- 2) edistetään ennakkoinnin ja kestävä kehityksen roolia hallitusneuvotteluissa,
- 3) pyritään arvioimaan lainsäädännön vaikutuksia entistä systemaattisemmin eri aikajän teillä samalla tunnistaa tähän liittyvät epävarmuudet,
- 4) sisällytetään eduskuntakäsittelyyn tulevaisuusvaikutusten tarkempaa erittelyä sekä vahvistetaan tulevaisuusvaliokunnan roolia sekä
- 5) pyydetään kuulemisissa näkemyksiä pitkän aikavälin vaikutuksista ja hyödynnetään pun-taroivia kansalaiskeskusteluja.

Selontekoa käsitellessään tulevaisuusvaliokunta kuuli asiantuntijoita seuraavien sukupolvien huomioimisesta lainsäädännössä, tulevaisuusselonteon sisältämän toimintaympäristöanalyysin uskottavuudesta sekä päätöksentekoa tukevan strategisen ennakkoinnin kehittämisestä.

Mietinnössään valiokunta keskittyy:

— lausuntovaliokuntien tulevaisuusselonteosta tekemiin huomioihin,

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

- asiantuntijoiden tulevaisuusselonteosta tekemiin huomioihin,
- tulevaisuusresilienttiin yhteiskuntaan ja viidenteen skenaarioon
- seuraavien sukupolvien huomioimiseen lainsäädännössä sekä
- päätöksentekoa tukevan strategisen ennakkoinnin kehittämiseen

### *Lausuntovaliokuntien esille nostamat huomiot*

**Liikenne- ja viestintävaliokunta** toteaa lausunnossaan, että kaikilla selonteossa kuvatuilla muutostekijöillä on vaikutuksia liikenteen ja viestinnän toimialaan. Esimerkiksi suurvaltakilpailun kiihtyminen ja kansainvälisen turvallisuusympäristön muutos nostavat liikenne- ja viestintävaliokunnan mukaan esille kysymyksen strategisesta autonomiasta ja sen vaikutuksesta digitalisaatio- ja datapolitiikkaan. Myös ilmastonmuutos asettaa uudenlaisia haasteita toimivalle ja kestäväälle liikennejärjestelmälle.

Tulevaisuusselonteossa kuvataan liikenne- ja viestintävaliokunnan mukaan useita liikenne- ja viestintäministeriön toimialan kannalta olennaisia kehityskulkuja ja muutostekijöitä, jotka liittyvät esimerkiksi digitalisaatioon ja datatalouteen, kyberturvallisuuteen, liikenteen vihreään siirtymään, avaruusteknologiaan ja -toimintaan sekä kriittiseen infrastruktuuriin. Liikenne- ja viestintävaliokunta katsoo lausunnossaan, että liikenne- ja elinkeinopoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi tulee investoida liikennealan digitalisaatioon ja datatalouteen ja panostaa multimodaaliseen liikennejärjestelmään. Liikenne- ja viestintävaliokunnan mielestä on myös tärkeää, että uudistetaan liikenteen verotus ja rahoitus samalla kun toteutetaan liikenteen päästöttömyys kansantaloutta tukevasti ja rakennetaan liikennealasta tulevaisuuden ala ja viennin veturi.

Liikenne- ja viestintävaliokunnan mukaan Suomen vahvuutena on yksityisen ja julkisen sektorin luottamuksellinen yhteistyö varsinkin kyberturvallisuuden alalla. Myös avaruuden strateginen merkitys on liikenne- ja viestintävaliokunnan lausunnon mukaan huomioitava paremmin ottamalla satelliittilaajakaista mukaan yleispalveluyrityksen nimeämistä koskevassa arvioinnissa.

Liikenne- ja viestintävaliokunta varoittaa lausunnossaan, että keskeiset kriittiset infrastruktuuri-kohteet ovat houkuttelevia iskukohteita kriisitilanteissa. Merikaapeleiden erittäin tarkat paikkatiedot avoimena internetissä ja valtion hanke kerätä kaikki kriittinen infratieto yhteen valtiolliseen datapankkiin ovat liikenne- ja viestintävaliokunnan mukaan esimerkkejä siitä, miten tiedon avoimuus ja keskittäminen vaikuttavat riskeihin.

Liikenne- ja viestintävaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota myös siihen, että selonteosta puuttuu kokonaan joitakin aihealueita, kuten tuulivoiman laaja volatilititeetti ja sen vaikutus vetytalouteen. Myöskään tekoälyn vaikutuksia esimerkiksi opetukseen, työhön, arvonmuodostukseen, viestintään, logistiikkaan ja voimapolitiikkaan ei liikenne- ja viestintävaliokunnan mukaan ole analysoitu riittävästi, kuten ei myöskään Metaversumin standardoitumisen ja robotisaation vaikutuksia kaupunkisuunnitteluun, turismiin, sisältöihin, etätyöhön ja logistiikkaan. Liikenne- ja viestintävaliokunta pitää ongelmallisena, että merkittävien teknologioiden osalta ei ole arvioitu niiden vaikutuksia tulevaisuuden Suomelle laajemmassa yhteydessä. Liikenne- ja viestintävaliokunnan mukaan esimerkiksi teknologioiden ja standardien sekä strategioiden vaikutuksia talouteen ja koko yhteiskunnan kehitykseen tulee arvioida laajemmin eri hallinnonalojen ristivaikutuksia ja keskinäisiä yhteyksiä unohtamatta.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

**Sivistysvaliokunta** painottaa lausunnossaan erityisesti osaamis- ja koulutustason nostoa, hyvinvointia oppimisen edellytyksenä, liikkumattomuuden kriisiä, kulttuurin laaja-alaista potentiaalia sekä nuorten osallistumismahdollisuuksia. Lausunnossaan sivistysvaliokunta yhtyy tulevaisuusselonteossa esitettyyn näkemykseen osaamisen ja luovuuden tärkeästä merkityksestä. Sivistys- ja kulttuurisektorin merkitys on keskeinen esimerkiksi hyvinvoinnin, vihreän siirtymän, demokratian, yhteiskunnan luottamuksen, yhdenvertaisuuden ja eriarvoisuuden ehkäisyn sekä turvallisuuden ja siten yhteiskuntarauhan, kestävä kehityksen, kilpailukyvyn ja kokonaisresilienssin rakentamisessa. Tätä perustaa luodaan sivistysvaliokunnan mukaan erityisesti laadukkaalla varhaiskasvatuksella, koulutuksella ja tutkimuksella sekä kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja nuorisopalveiluilla.

Sivistysvaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että Suomen suhteellinen asema osaamistasoa mittaavassa PISA-vertailuissa on heikentynyt ja että Suomen koulutustaso on jäänyt jälkeen keskeisistä kilpailijamaista. Suomi on ainoa OECD-maa, jossa 25—34-vuotiaiden nuorten aikuisten korkea-asteen koulutustaso ei ole noussut vuosina 2000—2021. Lisäksi sivistysvaliokunta muistuttaa, että tulevaisuusselonteossa todetun mukaisesti työmarkkinoilla on suuri lisäystarve korkeasti koulutetusta työvoimasta sekä tiettyihin ammattiryhmiin kohdistuvaa osaajapulaa. Sivistysvaliokunta on jo aiemmassa lausunnossaan (SiVL 15/2022 vp) nostanut esiin erityisesti sosiaali-, terveys-, kasvatusta- ja opetusalan, joiden työvoimatarpeisiin vastatakseni molemmilla kansalliskielillä on valiokunnan näkemyksen mukaan tarve ryhtyä välittömästi konkreettisiin toimenpiteisiin. Sivistysvaliokunta muistuttaa myös, että kaksi kolmasosaa suomalaisista liikkuu terveytensä kannalta liian vähän. Asiantuntijalausunnon mukaan yksistään liikkumattomuus aiheuttaa vuosittain yli kolmen miljardin euron yhteiskunnalliset kustannukset. Sivistysvaliokunta viittaa ennusteeseen, jonka mukaan hälyttävän pieni osuus suomalaisista työntekijöistä omaa vuonna 2040 sellaisen fyysisen kunnon, jolla selviää vähänkään fyysisesti kuormittavista työtehtävistä. Työikäisen väestön lukumäärän pienenemisen ohella Suomella on sivistysvaliokunnan mukaan edessä myös merkittävä fyysisen kunnon heikentymisen aiheuttama työkyvyn haaste.

Sivistysvaliokunta painottaa lausunnossaan, että tulevaisuuden haasteisiin vastattaessa on tärkeää, että koko kasvatuksen ja koulutuksen ketju varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on kunnossa ja että jokainen oppilas saavuttaa perusopetuksen aikana riittävät perustaidot. Sivistysvaliokunta toteaa, että hyvinvointi on edellytys oppimiselle ja oppiminen puolestaan edistää hyvinvointia. Asiantuntijalausuntoihin viitaten sivistysvaliokunta katsoo, että tulevaisuusselonteossa olisi syytä tuoda vahvemmin esiin perheen merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnille ja pohtia, mitkä tekijät tuottavat nuorten pahoinvointia ja esimerkiksi jengiytymistä ja kuinka sitä voitaisiin tulevaisuudessa ennaltaehkäistä. Sivistysvaliokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että yhteisöllisellä kansalaistoiminnalla on suomalaisessa yhteiskunnassa pitkät ja vahvat perinteet. Erilaiset yhdistykset ja yhteisöt ovat keskeinen voimavara sekä demokratian ja hyvinvoinnin toiminnallinen ja kansalaisia aktivoiva alusta suomalaisessa kansalaisyhteiskunnassa.

Sivistysvaliokunta toteaa lausunnossaan, että vaikka edellä mainitut valiokunnan tärkeinä pitämät asiat onkin huomioitu selonteossa, niin asioiden merkittävyys ja painoarvoon nähden käsittely jää selonteossa melko niukaksi, eikä selonteossa esitetä uusia näkemyksiä. Sivistysvaliokunta on aiemmin tällä vaalikaudella käsitellyt laajasti valtioneuvoston koulutuspoliittista selon-

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

tekoa, jota sivistysvaliokunnan mukaan voidaan pitää koulutussektorin omana tulevaisuusselontekona.

Koulutuspoliittinen selonteko yhdessä sivistysvaliokunnan asiasta antaman mietinnön kanssa muodostaa kokonaisuuden, jossa esitetään 2040-luvulle ulottuva koulutuksen ja tutkimuksen tavoitetila. Samoin mainitussa selonteossa ja mietinnössä linjataan tarvittavia muutoksia, joilla vastataan ja vaikutetaan kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutostekijöihin ja luodaan merkityksellisen elämän edellytykset kaikille.

**Suuri valiokunta** yhtyy lausunnossaan valtioneuvoston näkemykseen siitä, että Euroopan unioni (EU) on Suomen talouden ja ulkosuhteiden tärkein viitekehys, vaikutuskanava ja turvallisuusyhteisö. Suuri valiokunta pitää globaalin vaikuttamisen näkökulmasta keskeisenä myös sitä, miten EU:n omalla lainsäädännöllä on ollut merkittävää vaikutusta myös sen rajojen ulkopuolella, esimerkiksi tietosuoja- ja ympäristöasioissa. Suomalaiset ovat parhaillaan keskimääräistä tyytyväisempiä EU-jäsenyyteen. Tammikuun 2023 Eurobarometri-tutkimuksen mukaan 75 % piti jäsenyyttä hyvänä asiana ja 78 % katsoi Suomen hyötynneen jäsenyydestä.

EU on viimeisten 15 vuoden aikana kokenut useita isoja kriisejä, mm. talous- ja pankkikriisin, muuttoliikekriisin, oikeusvaltiokehityksen taka-askeleet, Ison-Britannian EU-eron ja koronapandemian. Lisäksi viimeisten kymmenen vuoden aikana on tapahtunut suuria geopolitiittisia muutoksia. Kriisien yhteydessä on huomattu, ettei EU:n lainsäädäntö riittävällä tavalla huomioi ennakoimattomia tilanteita. Siksi suuri valiokunta pitää tärkeänä, että EU:n kriisinsietokykyä ja reagoimista ennakoimattomiin tilanteisiin parannetaan. Suuri valiokunta pitää hyvänä, että strateginen ennakkointi on selonteossa kuvatulla tavalla viety tiiviimmäksi osaksi EU:n säädösvalmistelua. Suuren valiokunnan mukaan on myös hyvä varautua selonteossa kuvatulla tavalla sekä skenaarioihin, joissa EU:n integraatio tiivistyy, että skenaarioihin, joissa se heikkenee. Suomella on yksittäisten lainsäädäntökysymyksiä koskevien kantojen rinnalla oltava myös kokonaisvaltaisempi, selkeä strateginen näkemys siitä, mihin suuntaan EU:ta tulisi kehittää ja miten. Suomen tulisi myös suuren valiokunnan mukaan hakea yhteistyökumppaneita eri asioissa ennakkoluulottomasti ja tilannekohtaisesti.

Lausunnossaan suuri valiokunta kiinnittää huomiota myös siihen, että maailmalla on merkkejä autoritaaristen järjestelmien noususta ja oikeusvaltion rapautumisesta. EU:n on suuren valiokunnan mukaan varauduttava entistä paremmin ulkopuolelta tuleviin vihamielisiin vaikuttamisyrittäisiin sekä jatkettava aktiivisesti ihmis- ja perusoikeuksien, demokratian ja sääntöpohjaisen monenkeskisen kansainvälisen yhteistyön puolustamista ja tukemista. EU:n on rakennettava toimintaansa vahvuksiensa varaan, joita ovat muun muassa avoimet sisämarkkinat, sääntöperustainen ja vastuullinen kauppapolitiikka sekä edelläkävijän asema ilmastotoimissa. Myös turvallisuuskyvykset ovat nousseet aiempaa keskeisempään rooliin. Sisämarkkinoiden osalta suuri valiokunta kiinnittää huomiota tarpeeseen kehittää eurooppalaisia digitaalisia sisämarkkinoita. Kun kilpailu kiihtyy, Suomella ja EU:lla tulisi olla visio siitä, millaista sääntelyä tulisi globaalisti edistää, ja miten kansalaisten yksityisyydensuoja saadaan riittävällä tavalla turvattua. EU:n kilpailukyvyyn kannalta on tärkeää, että EU:sta muodostuu tekoälyn kehittämiselle ja käyttämiselle suotuisa ympäristö ja suunnannäyttäjä siinä, miten digitalisaatiota edistetään ja esimerkiksi tekoälyä käytetään ja turvallisella ja perusoikeuksia kunnioittavalla tavalla ihmis- ja palvelulähtöisesti.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Lausunnossaan suuri valiokunta korostaa myös nuorten osallistamista EU:n tulevaisuuden pohdintaan. Lisäksi on mietittävä keinoja varmistaa Suomessa riittävä Euroopan unioniin liittyvä osaaminen ja ymmärrys sen toimintatavoista ja merkityksestä. Suuri valiokunta pitää myös EU:n yhteistyötä Afrikan kanssa aiempaa enemmän huomiota vaativana kysymyksenä.

**Ympäristövaliokunta** pitää tulevaisuusselontekoa tärkeänä prosessina, joka vahvistaa hallinnossa ja päätöksenteossa sektorirajat ylittävää yhteistyötä, mikä on välttämätöntä ympäristöongelmien ratkaisemisessa ja kestäväen tulevaisuuden tavoittelemisessa. Laaja yhteistyö tulevaisuusselonteon valmistelussa on kasvattanut ennakoitavuuteen osallistuneiden ennakoitavuutta. Tällä voi ympäristövaliokunnan mielestä olla kauaskantoisia, myönteisiä vaikutuksia suomalaisen yhteiskunnan ympäristöongelmien ratkaisemisessa sekä yleisesti kriiseihin valmistautumisessa.

Ympäristövaliokunta tunnistaa tulevaisuusselonteon ympäristöä koskevat osat johdonmukaiseksi jatkumoksi kestäväen kehityksen työssä ja katsoo, että tulevaisuusselonteossa on tuotu hyvin esiin ilmastokysymykset, luontokato ja muita ympäristöongelmia. Ilmastomuutos on ympäristövaliokunnan mukaan ihmiskunnan suurin uhka, ja jo yli 1,5 asteen lämpeneminen on merkittävä riski ihmiskunnalle, luonnon monimuotoisuudelle, ruoka- ja ravitsemusturvalle, vesihuollolle sekä köyhyyden ja eriarvoisuuden poistamiselle.

Ympäristövaliokunta kiinnittää lausunnossaan huomiota erityisesti siihen, että ekologinen kestävyyskriisi on viime aikoina nostettu esiin samansuuntaisesti myös taloudellisten toimijoiden ja vaikuttajien toimesta. Esimerkiksi Maailman talousfoorumin vuosittaisessa riskiraportissa vuodelta 2023 on ensimmäistä kertaa seuraaville 10 vuodelle arvioidun 10 suurimman riskin osalta 4 suurinta riskiä ilmastomuutos- ja luontokatosidonnaisia. 10 suurimmasta riskistä peräti 6 on ympäristöriskejä. Vastaavasti Sitran Megatrendit 2023 -julkaisussa nostetaan luonnon kantokyvyn mureneminen muutosten keskiöön. Jos luontokatoa ei pysäytetä, vakaa julkinen taloudenpito vaarantuu, eläkerahastojen riskit kasvavat ja rahoitusvakaus voi heikentyä. Vastaavasti vuonna 2023 julkaistun Suomen Dasgupta-selvityksen mukaan kaikilla talouden sektoreilla on vaikutuksia luontokatoon, mutta samalla myös mahdollisuuksia sen ehkäisyyn. Selvityksessä esitettyjä toimenpiteitä ovat muun muassa luonnonsuojelu, ennallistaminen, kulutustottumusten muuttaminen, tuotantoteknologian muuttaminen, kauppapoliittiset toimenpiteet, luonnolle haitallisten tukien poisto, taloudellisen mittariston muutos ja institutionaaliset muutokset esimerkiksi rahoitusmarkkinoissa ja koulutuksessa. Esiin nostetaan, että rahoitusmarkkinoita on kehitettävä sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Julkisten rahoittajien pitäisi vaatia rahoituspäätöksissään luonnon monimuotoisuuteen liittyvät riskit, hyödyt ja mahdollisuudet.

Ympäristövaliokunta katsoo tulevaisuusselonteon tavoin, että planetaaristen rajojen vaaliminen ja kestäväen kehityksen edellytysten edistäminen vaativat asenteiden ja arvopohjan pysyvää muutosta sekä niiden kytkemistä entistä voimakkaammin taloudellisiin ohjauskeinoihin ja päätöksentekoon. Ympäristövaliokunta muistuttaa lausunnossaan, että valtiovarainministeriön vuonna 2022 julkaisemassa ilmasto- ja luontostrategiassa määritetään talouden ohjausvälineet ilmasto- ja luontopolitiikassa ja todetaan, että verotuksen ja rahoitusmarkkinoiden sääntelyn avulla voidaan ohjata kansalaisten ja yritysten valintoja ilmasto- ja luontopolitiikan tavoitteiden mukaisiksi.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Ympäristövaliokunnan mielestä todennäköisten ympäristökriisien monimuotoisuus ja kumuloituminen on hyvä ottaa arvioissa huomioon. Esimerkiksi vesipulan ohella pulaa voi tulla keskinäisriippuvuuksien johdosta hyvin monista asioista: ruoasta, lääkkeistä, teknologioista jne. Ympäristökriisien aiheuttama muuttoliike voi myös yltyä hallitsemattomaksi ja uhata yhteiskuntien kestävyyttä. Pelkän varautumisen lisäksi tarvitaan paitsi kykyä selviytyä eteen tulevista haasteista, kriiseistä ja yllätyksistä niin myös samalla uudistua ja oppia niistä. Tämä edellyttää ympäristövaliokunnan mukaan nykyisten muutosten ymmärtämistä, vanhojen tulevaisuuskuvien haastamista, toisenlaisten tulevaisuuksien kuvittelua ja aktiivista toimintaa kohti toivottavaa tulevaisuutta.

Ympäristövaliokunta korostaa lausunnossaan myös kiertotaloutta ja siihen liittyviä uusia liiketoimintamalleja, fossiilisten päästöjen vähentämistä, negatiivisia päästöjä, kuten esimerkiksi hiilinieluja, hiilidioksidin talteenottoa ja hiilivarastoja sekä vetytalouden edistämistä tuulivoiman lisärakentamisella. Lopuksi ympäristövaliokunta tulevaisuusselonteon tavoin korostaa, että strateginen ennakointi osana lainvalmistelua tukee sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden lisäämistä, joten tavoite ennakointitiedon vahvemmassa hyödyntämisestä lainvalmistelun eri vaiheissa on tärkeä tavoite. Tulevien sukupolvien elämisen edellytysten turvaamisen ympäristöllisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävässä yhteiskunnassa tulee ohjata nykyistä lainsäädäntöä.

*Uuden teknologian vaikutusten arviointi on yksi tulevaisuusvaliokunnan päätehtävistä. Tällä vaalikaudella valiokunta on tarkastellut erityisesti geeniteknologian (TuVJ 2/2020) ja tekoälyn (TuVJ 1/2022) tulevaisuudennäkymiä sekä arvioinut koronapandemian vaikutusta teknologian kehitykseen (TuVJ 4/2020) sekä teknologian roolia ja mahdollisuuksia kestäväen kehityksen edistämiseksi (TuVJ 5/2020). Lausunnoissaan valiokunta on ottanut kantaa myös digitalisaatioon (TuVL 9/2021 vp — E 62/2021 vp — E 48/2021 vp — E 86/2021 vp — E 115/2021 vp ja U 28/2021 vp) sekä avaruusteknologiaan (TuVL 1/2022 vp — E 131/2021 vp). Teknologian kehitykseen liittyviä mahdollisuuksia on tarkasteltu erityisesti Suomen kestävää kasvua (TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp) ja EU:n vihreää kehitystä (TuVL 1/2020 vp — E 61/2019 vp) käsittelevissä lausunnoissa. Teknologiaan liittyviä uhkakuvia ja riskejä on tarkasteltu vastaavasti sisäisen (TuVL 8/2021 vp — VNS 4/2021 vp) ja ulkoisen (TuVL 2/2021 vp — VNS 4/2020 vp) turvallisuuden lausunnoissa sekä turvallisuusympäristön muutosta käsitelleessä lausunnossa (TuVL 2/2022 vp — VNS 1/2022 vp). Tulevaisuusvaliokunta on selvittänyt myös tieto- ja teknologiapolitiikan poikkihallinnollista johtamista yhteistyössä Teknologianeuvoston ja Tietopolitiikka.fi-yhteistyöryhmän kanssa (TuVJ 5/2022).*

*Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että tulevaisuusselonteon ensimmäisessä osassa on tarkasteltu teknologian tulevaisuutta sekä erikseen laajana teknologiamurroksena että myös poikkileikkaavana teemana kautta koko selonteon. Selonteon näkökulma teknologian tulevaisuudesta ja merkityksestä muutos- ja epävarmuustekijänä on yleisesti ottaen linjassa liikenne- ja viestintävaliokunnan, sivistysvaliokunnan, suuren valiokunnan ja myös ympäristövaliokunnan näkemysten kanssa.*

*Tulevaisuusvaliokunta pitää kuitenkin liikenne- ja viestintävaliokunnan täydentäviä huomioita tärkeinä ja on yhtä mieltä siitä, että merkittävien teknologioiden osalta selonteossa ei ole riittävästi arvioitu niiden vaikutuksia tulevaisuuden Suomelle laajemmassa yhtey-*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

dessä. Tällaisia teknologioita ovat esimerkiksi tekoäly, avaruusteknologiat, kvanttitekнологia ja geenitekнологia. Tulevaisuusvaliokunta on useissa lausunnoissaan (esimerkiksi TuVL 5/2021 vp — VNS 3/2021 vp ja TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp) korostanut kestävän kasvun prioriteetteina mahdollistavia painopisteitä, kuten logistiikkaa ja liikennejärjestelmiä, kiertotaloutta, fossiilisten raaka-aineiden minimointia ja korvaamista sekä viestintäverkkoja ja korostanut, että digitalisaatioon sekä energian tuotantoon, jakeluun ja varastointiin liittyvät globaalit liiketoimintamahdollisuudet ovat erityisen kriittisiä tekijöitä vihreälle siirtymälle sekä kestäväälle työllistävälle kasvulle. Siksi Suomen on määrätietoisesti pyrittävä johtavaksi kestäväen tulevaisuuden tekijäksi kehittämällä erityisesti energia- ja ympäristöteknologian systeemitason suunnittelu-, kehitys-, tutkimus- ja liiketoimintaosaamista. Liikenne- ja viestintävaliokunnan tapaan myös tulevaisuusvaliokunta pitää tärkeänä kriittiseen infrastruktuuriin liittyviin riskeihin varautumista.

Tulevaisuusvaliokunta jakaa myös sivistysvaliokunnan huomiot osaamis- ja koulutustason nostosta, hyvinvoinnista oppimisen edellytyksenä, liikkumattomuuden kriisistä, kulttuurin laaja-alaisesta potentiaalista sekä nuorten osallistumismahdollisuuksista. Tulevaisuuden haasteisiin vastattaessa on tärkeää, että koko kasvatuksen ja koulutuksen ketju varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on kunnossa ja että jokainen oppilas saavuttaa perusopetuksen aikana riittävät perustaidot. Tulevaisuusvaliokunta on käsitellyt sivistyksen ja oppimisen tulevaisuutta lausunnossaan koulutuspoliittisesta selonteosta (TuVL 4/2021 vp — VNS 1/2021 vp). Tulevaisuusvaliokunta korostaa sivistysvaliokunnan tavoin varsinkin perheiden ja nuorten hyvinvoinnista huolehtimisen tärkeyttä sekä liikunnan suurta merkitystä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä.

Tulevaisuusvaliokunta jakaa suuren valiokunnan näkemyksen siitä, että on tärkeää kiinnittää ministeriöiden yhteinen ja jatkuva ennakointi, tulevaisuusselonteko eduskunnan tulevaisuusmietintö mukaan lukien sekä laajemminkin koko Suomen ennakointiekosysteemi paremmin EU:n strategiseen ennakointiin. Tulevaisuusvaliokunta on ottanut tähän kantaa myös lausunnossaan EU:n strategisesta ennakkoinnista (TuVL 3/2021 vp — E 130/2020 vp). Suomen tulee olla aktiivisesti mukana kehittämässä EU:n strategista ennakointia. Tulevaisuusvaliokunta tukee suuren valiokunnan kantaa myös siinä, että EU:n kilpailukyvyyn kannalta on tärkeää, että EU:sta muodostuu tekoälyn kehittämiselle ja käyttämiselle suotuisa ympäristö ja suunnannäyttävä siinä, miten digitalisaatiota ja uuden teknologian käyttöönottoa ylipäättään edistetään ja esimerkiksi tekoälyä käytetään turvallisella ja perusoikeuksia kunnioittavalla tavalla ihmis- ja palvelulähtöisesti. Tulevaisuusvaliokunta on lausunut jo aiemminkin suurelle valiokunnalle tekoälyn kehityksestä (TuVL 9/2021 vp — E 62/2021 vp — E 48/2021 vp — E 86/2021 vp — E 115/2021 vp ja U 28/2021 vp) ja on julkaisussaan (TUVJ 1/2022) avannut erilaisten tekoälysovellusten kehitysnäkymiä.

Nuorten mukaan ottaminen kestäväen tulevaisuuden rakentamiseen on tärkeää sekä EU:ssa että Suomessa. Tulevaisuusvaliokunta on samaa mieltä suuren valiokunnan kanssa myös tarpeesta kehittää eurooppalaisia digitaalisia sisämarkkinoita sekä siitä, että EU:n on varauduttava entistä paremmin ulkopuolelta tuleviin vihamielisiin vaikuttamisyrityksiin sekä jatkettava aktiivisesti ihmis- ja perusoikeuksien, demokratian ja sääntöpohjaisen monenkeskisen kansainvälisen yhteistyön puolustamista ja tukemista. EU:n on rakennettava toi-

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*mintaansa vahvuksiensa varaan, joita ovat muun muassa avoimet sisämarkkinat, sääntöperustainen ja vastuullinen kauppapolitiikka sekä edelläkävijän asema ilmastotoimissa.*

*Tulevaisuusvaliokunta on samaa mieltä ympäristövaliokunnan kanssa siitä, että ekologinen kestävyyskriisi on myös talouskriisi. Planetaaristen rajojen vaaliminen ja kestävä kehityksen edellytysten edistäminen vaativat asenteiden ja arvopohjan pysyvää muutosta sekä niiden kytkeistä entistä voimakkaammin taloudellisiin ohjauskeinoihin ja päätöksentekoon. Tulevaisuusvaliokunta yhtyy myös ympäristövaliokunnan esimerkkeihin vihreään siirtymään ja kestäväan kasvuun liittyvistä teknologioista ja uusista liiketoimintamalleista, kuten kiertotalous, fossiilisten päästöjen vähentäminen, negatiiviset päästöt, kuten esimerkiksi hiilinielut, hiilidioksidin talteenotto ja hiilivarastot sekä vetytalouden edistäminen tuulivoiman lisärakentamisella. Tulevaisuusvaliokunta on myös itse Agenda2030-mietinnössään (TuVM 1/2021 vp — VNS 3/2020 vp) sekä lausunnoissaan EU:n vihreän kehityksen ohjelmasta (TuVL 1/2020 vp — E 61/2019 vp) ja Suomen Kestävän kasvun ohjelmassa (TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp) korostanut vihreään siirtymään liittyviä kestäväan kasvun liiketoimintamahdollisuuksia. Tulevaisuusvaliokunnan "Kohti parempaa tulevaisuutta" -raportissa (TuVJ 5/2020) arvioidaan systemaattisesti teknologian roolia ja mahdollisuuksia kestäväan kehityksen edistämiseksi ja sitä, mitkä uudet, kehittymässä olevat teknologiat ovat tärkeimpiä minkäkin Agenda2030-tavoitteen edistämiseksi. Lisäksi tulevaisuusvaliokunta on edellyttänyt valtiovarainministeriöltä parempia mittareita ja indikaattoreita kestäväan kehityksen sekä vihreän siirtymän ja kestäväan kasvun ylivaalikautiseksi arvioimiseksi ja seuraamiseksi (esimerkiksi TuVL 3/2022 vp — VNS 2/2022 vp, TuVL 7/2021 vp — HE 146/2021 vp, TuVL 5/2021 vp — VNS 3/2021 vp, TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp ja TuVL 5/2020 vp — HE 146/2020 vp).*

*Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että eduskunnan Agenda2030-mietinnössä (TuVM 1/2021 vp — VNS 3/2020 vp) on kestäväan kehityksen ja kestäväan kasvun mittareihin ja indikaattoreihin liittyvä ponsi: Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto: "4. edistää kestäväan kehityksen politiikassa ilmiöpohjaista toimintamallia, tunnistaa ja ottaa huomioon Agenda2030-toimenpideohjelman tavoitteiden ja toimien sekä näihin kytkeytyvien teknologiaratkaisuiden keskinäisriippuvuudet sekä yhteis-, ristikkäis- ja ulkoisvaikutukset, kehittää suomalaisen kulutuksen rajat ylittävien vaikutusten mittaus- ja raportointitapaa, pyrkii Agenda2030-toimenpideohjelmassa kokonaiskestävyyden edistämiseen, kehittää tavoitteita ja toimenpiteitä konkretisoivia ja arvioivia mittareita, joilla voidaan seurata kestäväan kehityksen edistymistä pitkäjänteisesti yli budjetti- ja vaalikausien, hyödyntää näitä mittareita muun muassa Agenda2030-selonteossa sekä kestäväan kehityksen budjetoinnissa julkisen talouden suunnitelmissa ja talousarvioissa. Määrällisten mittareiden rinnalle tarvitaan myös laadullista edistymisen ja sen esteiden analyysiä."*

### **Asiantuntijalausunnat tulevaisuusselonteon sisällöstä**

*Selonteon merkitys.* Selonteko sai asiantuntijoilta laajalti kiitosta tutkimustietoon nojaamisesta, menetelmällisestä systemaattisuudesta ja yhteiskunnallisten toimijoiden osallistamisesta. Selontekokokonaisuuden todettiin vahvistavavan Suomen mainetta ennakoinnin hyödyntämisessä hallinnon päätöksenteossa ja suunnittelussa. Sen ensimmäisen osan katsottiin antavan välineitä siirtymäennustamisen mahdottomuuden ymmärtämisestä kohti epävarmuustekijöiden analyttistä ym-

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

märrystä, mikä viestittää, että emme ole tulevaisuuden "armoilla", vaan voimme vaikuttaa siihen sekä omaan tapaamme suhtautua muutokseen.

Selonteon esitystavan koettiin herättävän kysymyksen siitä, millä lailla yleensäkin tulisi avoimesti viestiä vaihtoehtoisista tulevaisuuden skenaarioista ja niistä epävarmuuksista, joita hallinnolla on edessään. Selonteon toista osaa kiitettiin aihevalinnasta ja aiheen selkeästä käsittelystä. Sen katsottiin tarjoavan arvokkaan katsauksen kirjallisuuteen ja käsitteisiin, joiden avulla tulevien sukupolvien etu voidaan huomioida hallinnossa.

Joissain lausunnoissa selontekoa kritisoitiin liiallisesta pituudesta. Eräässä lausunnossa tarkennettiin, että lyhentämisen varaa olisi ollut muutostekijälistauksessa, kun taas epävarmuustekijät ja skenaariot olivat selonteon ensimmäisen osan keskeisintä antia. Jotkut asiantuntijat pitivät skenaariokohtaisia toimenpide-ehdotuksia hyvinä syötteinä päätöksentekoon, kun taas joissain lausunnossa niiden hyödyllisyyttä varsinaisten toimenpiteiden ja varautumisen ohjenuorana kyseenalaistettiin tai koettiin, että muutosten käytäntöön viemisen keinoja olisi ollut syytä konkretisoida.

Selonteolla nähtiin erityistä arvoa laajana yhteisenä tarttumapintana ja alustana keskusteluun Suomen tulevaisuuksista. Erityisesti dialogityöpajojen hyödyntäminen tulevaisuusselonteon valmistelussa sai asiantuntijoilta laajaa kiitosta. Samalla asiantuntijat kuitenkin totesivat, että dialogien yhteenvedon olisi ollut syytä olla selonteon liitteenä: kuinka monta henkilöä tulevaisuusdialogeihin osallistui, minkä verran kirjallista materiaalia dialogit tuottivat ja miten tästä materiaalista koostettiin yhteenvetoja selontekotekstiin. Tämä läpinäkyvyys olisi asiantuntijoiden mukaan tärkeää myös tulevaisuusdialogeihin osallistuneille. Dialogeilla laajennetaan valtaa tulevaisuuskuvien ja skenaarioiden määrittelyssä eli siinä, kenen ääni tulee kuuluviin ja ketä tulevaisuuden näkymissä on edustettuina. Yhteisen tulevaisuuden rakentamisen kannalta on tärkeää, että jokainen voi löytää itsensä hahmotelluista tulevaisuuksista ja toisaalta ymmärtää muiden näkökulmia. Koska selonteko ei selkeästi dokumentoinut dialogityöpajojen toteutusta ja tulosten käyttöä, asiantuntijat joutuivat arvailemaan.

Eräs asiantuntija arveli, että vaikka laaja osallistava prosessi on selonteon vaikuttavuuden kannalta hyvä, se on myös saattanut ohjata skenaarioita pois yllätyksellisyydestä. Toinen asiantuntija huomautti, että selonteko käsittelee dialogeja tavalla, josta syntyy mielikuva osallistujien yksimielisyydestä, vaikka olisi tarpeen nostaa esiin myös poikkeavia näkökulmia ja ristiriitaisuutta. Yhdessä lausunnossa muistutettiin myös, että menetelmän ei voi olettaa tuottavan valmiiksi pureskeltua muutostekijäanalyysiä, vaan taustaymmärrystä ihmisten toiveista ja huolista, jota voi hyödyntää siinä, miten skenaariot koostetaan ja miten johtopäätökset vedetään. Asiantuntijat ehdottivat tulevaisuusdialogien sopivan myös valmiin selonteon läpikäyntiin, esimerkiksi skenaarioiden herättämistä ajatuksista ja tunteista keskusteluun.

*Selonteon viitekehykset ja arvoperusta.* Menetelmällisesti laadukas ennakointi edellyttää kiinnostavaksi ymmärrettävän viitekehyksen. Tulevaisuusvaliokunnalle annetuissa asiantuntijalausunnoissa tämän viitekehyksen todettiin tulevaisuusselonteossa muodostuvan rivien välistä luettavissa olevasta arvopohjasta eli kestävä kehityksen kolmesta ulottuvuudesta: taloudellisesta, ekologisesta ja sosiaalisesta kestäväyydestä. Osa asiantuntijoista piti tätä ratkaisua hyvänä, osa esitti kriittisiä huomioita.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Siinä, missä yhdessä lausunnossa kiitettiin, että selonteolla on selvä arvopohja, josta käy ilmi toivotun tulevaisuuden tila, toisessa muistutettiin, että tulevaisuusselonteko jättää avaamatta sen, millaista poliittista kamppailua yhteiskunnassa käydään siitä, minkälainen on toivottava tulevaisuus. Osa selonteossa tunnistetuista mahdollisista kehityskuluista on sellaisia, joita pidetään yhteiskunnassa yksiselitteisesti kielteisinä (esimerkiksi terveyskriisit), toiset taas sellaisia, jotka ovat poliittisen kamppailun kohteena (esimerkiksi vähemmistöjen oikeudet). Lausunnossa todettiin, että kehityskulkujen tarkempi jäsentely arvopohjan mukaan niin, etteivät ne näytä normatiivisesti yhteismitallisilta, täsmentäisi niiden analyysia.

Kolmannen näkemyksen mukaan tulevaisuusselonteko ei anna riittävää arvoa kestävyys- ja ekologisen ulottuvuudelle. Useat kriittisiä äänenpainoja esittäneet asiantuntijat totesivat tieteellisen tutkimuksen yhä vahvemmin osoittavan, että kehittyneiden yhteiskuntien tapauksessa olisi viisainta asettaa tavoitteiksi luonnonympäristön säilyminen elinkelpoisena ja ihmisten hyvinvointi pitkän aikavälin laajasti ymmärrettyjen taloudellisten reunaehtojen puitteissa. Tämän näkökulman mukaan tulevaisuuden hyvinvointia tulisi rakentaa eri pääoman muotoja (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja inhimillinen) kasvamalla ja uusintamalla. Tällöin hyvä kehityssuunta tunnistettaisiin ilmastopäästöjen ja eriarvoisuuden vähenemisestä sekä elonkirjon ja hyvinvoinnin lisääntymisestä.

Asiantuntijoiden mukaan selonteon nk. vahvan kestävyys- ja ekologisen puute näkyy siinä, että vaikka ympäristönäkökulmille omistetuissa osuuksissa on kyllä monipuolisesti käyty läpi ympäristöongelmia ja sitä, kuinka ylikuluttaminen ja luonnonvarojen rajallisuus ovat keskeisiä ratkaistavia ongelmia, niin tämä problematiikka ei vastaavalla tavalla näy selonteon taloutta käsittelevissä osuuksissa, vaikka niiden ratkaiseminen liittyy tiiviisti juuri talouden rakenteiden kestävyysmurrokseen. Sen sijaan nykyiset talouden rakenteet ja jatkuva kasvu on esitetty vahvoina muuttumattomina oletuksina. Kriittisten asiantuntijoiden mukaan tämä johtaa siihen, että selonteosta puuttuu keskustelu aidosti erilaisista talouden, kasvun ja työn malleista ja muodoista, joiden avulla ympäristöongelmia voitaisiin ratkaista. Eräässä lausunnossa tämä kiteytettiin huomioksi siitä, että ainakin yhdessä skenaariossa olisi ollut suotavaa olla selkeästi vahvan kestävyys- ja ekologisen rakentuva kuva tulevaisuudesta.

Kestävyyspaneeli muistutti lausunnossaan, että olisi ollut toivottavaa kytkeä selontekoprosessi vahvemmin valtioneuvoston kansliassa työstytyyn vuoden 2022 julkaisuun "Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022—2030: Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi". Tällä kytkennällä selonteko olisi voitu selkeämmin suhteuttaa kestävyysmurrokseen ja myös sen kulttuuriseen ulottuvuuteen sekä ekososiaalisen sivistyksen vahvistamisen tarpeeseen.

*Kyseenalaistamattomat jatkuvuudet.* Useat asiantuntijat peräänkuuluttivat skenaariomenetelmän hyödyntämiseltä enemmän yllätyksellisyyttä. Skenaarioiden todettiin osin rakentuvan vahvoille oletuksille tiettyjen arvojen tai toimintatapojen vahvasta asemasta ja tuon aseman jatkuvuudesta. Asiantuntijat nostivat esiin muutamia lähtökohtaoletuksia, joita olisi mielellään nähty kyseenalaistettavan rohkeampien ja kiinnostavampien vuoden 2040 lopputulemien kuvittelemiseksi.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Esimerkiksi demokratian ja yhteistyön voittokulkua edustavaa kansainvälisen yhteistyön skenaariota pidettiin ongelmattomuudessaan epärealistisena ja länteen päin vinoutuneena. Eräässä lausunnossa todettiin, että olisi ollut kiinnostava nähdä myös skenaario, jossa tärkeitä ympäristöta-voitteita saavutetaan demokraattisten toimintamallien sijasta esimerkiksi yhden johtavan valtion vahvan dominanssin ja kovan kansainvälisen järjestyksenpidon seurauksena tai maailmanlaajuisen rajun taantumana ja taloudellisen toiminnan romahduksen seurauksena. Ja toisessa lausunnossa toisin päin: poliittisesta yhteistyöstä huolimatta ympäristökriisejä ei välttämättä pystytty pysäyttämään, joten niitä olisi aiheellista käsitellä muissakin kuin muiltakin osin dystooppisissa skenaarioissa.

Muutamit asiantuntijat totesivat myös kaikkien Venäjää käsittelevien skenaarioiden perustuvan oletukselle Venäjän pysymisestä yhtenäisenä ja sen aseman pysymisestä Keski-Aasiassa entisenlaisena. Todettiin, että olisi ollut arvokasta pohtia myös skenaariota, jossa globaalihallinto hajoaa pienempiin alueellisiin normatiivisiin järjestelmiin.

Myös Kiinan ja Yhdysvaltojen välisen ulkopoliitiikan logiikan todettiin muuttuneen: "perinteiseen" supervaltastatukseen pyrkimisen sijasta kummankin ulkopoliitiikka ohjautuu enemmän sisäpoliittisista syistä, mikä saattaa avata "toisen kehän" muille suurvalloille, kuten Turkille tai Venäjälle, erilaisia mahdollisuuksia valtansa projisoimiseen lähialueillaan. Miten tällöin puolustetaan eurooppalaisia arvoja ja poliittisia päämääriä globaalilla tasolla?

Erään lausunnon mukaan skenaariomenetelmän muutostekijöissä ei ole riittävästi huomioitu edes melko hyvin ennakoitavissa olevia kehityskulkuja erityisesti tekoälyyn, robotisaatioon ja virtualisaatioon liittyen. Eli tulevaisuus oletetaan nykytilan jatkumoksi, eikä huomioida esimerkiksi teknologian roolia uudenlaisten tulevaisuuksien ajurina. Asiantuntija totesi, että digitalisaatiosta puhutaan sanoin, joita olisi voitu käyttää 1990-luvulla tai yleisin termein, joiden merkitystä ei avata. Esimerkiksi teknologianeutraaliudesta puhutaan liian yleisellä tavalla, vaikka viestivän teknologian edellyttämien kommunikaatorajapintojen standardointi on tulevaisuuden rakentamisen kannalta olennainen tekijä, eikä sitä voi pitää teknologianeutraalina asiana.

Kestävän kehityksen asiantuntijoiden mukaan positiivisten skenaarioiden edellyttämän kestävyysmurroksen luonnetta yhteiskunnallisena muutosprosessina ei ole kirjoitettu sisään skenaarioihin. Tätä murrosta tulisi asiantuntijoiden mukaan pitää teollistumisen ja modernin yhteiskunnan synnyn kaltaisena muutosprosessina, jolloin monet yhteiskuntaa jäsentävistä ajattelu- ja toimintatavoista uudistuvat. On syytä ajatella, että kestävyysmurros on vuosikymmeniä kestävä jatkuva epäjärjestyksen ja kriisien aika, ei yksittäisten kriisien sarja.

*Lisää systeemisyyttä* Useat asiantuntijat toivoivat ennakkointimenetelmältä myös syvällisempää muutosten yhteen kietoutuneen luonteen eli systeemisyyden huomiointia. Asiantuntijat huomauttivat, että selonteon muutostekijäanalyyseissä sekä epävarmuustekijäanalyyseissä muutoksista raportoidaan omista poliittisten, taloudellisten, sosiaalisten, teknologisten ja ympäristöllisten kehityskulkujen PESTE-lokeroissaan. Monet kestävä kehityksen systeemisistä ristiriidat ja haasteet jäävät siksi selonteossa tunnistamatta. Esimerkkinä mainittiin, että epävarmuustekijäanalyyseissä kilpailu hupenevista luonnonvaroista on käsitelty puhtaasti ympäristöllisenä kysymyksenä Suomelle samalla kun geoekonominen suurvaltakilpailu luonnonvaroista puuttuu teeman käsittelystä. Myös murrosajan erilaisten kehityskulkujen demokratiavaikutukset esitettiin teemana, joka

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

olisi nykyisessä maailmantilanteessa syytä huomioida kokonaisvaltaisemmin positiivisia skenaarioita tavoiteltaessa eikä käsitellä vain poliittisten muutostekijöiden yhtenä osana.

Samoin muutamissa lausunnoissa kritisoitiin, että teknologia on selonteossa nostettu erilliseksi saarekkeeksi, ja muiden tarkasteltavien sektoreiden muutokset on kuvattu ikään kuin teknologiakehitys ei niihin vaikuttaisi. Asiantuntijan mukaan olisi syytä pohtia esimerkiksi, miten liiketoiminta, arki ja kyberturvallisuus muuttuvat kansainvälisten alustatalouden yritysten yhä intensiivisemmin hyödyntäessä ja kontrolloidessa verkottuneessa toiminnassa syntyvää informaatiota ja samalla muokatessa geopoliittisten blokkien rajoja. Tai minkälaisia seurauksia Suomelle koituu, kun aineettomasta arvонуonnista voi nopean tekoälykehityksen ja robotisaation myötä tulla erittäin edullista, jolloin sen osuus kansantuotteesta supistuisi. Asiantuntija totesi myös, että globaalia pelikenttää edelleen tasoittavat esimerkiksi automaattisen kielenkääntämisen laadun jatkuva paraneminen ja Metaversumissa kehittyvä standardointi, jonka avulla esimerkiksi Suomelle voidaan mahdollisesti ulkomaisin voimin luoda sellainen paikkatietoon perustuva virtuaalinen kaksonen, johon missä tahansa tuotetut palvelut voivat helposti linkittyä. Tällaiset kehityskulut siis pienentävät aineettoman arvонуonnin kotimarkkinaetua. Kilpailun nopeasti kiristyessä kuluttaja saisi tai voisi luoda aineettomia palveluita itselleen yhä edullisemmin, mutta tuottajan olisi yhä vaikeampi niillä tienata.

*Tulevaisuusvaliokunta kannattaa skenaariomenetelmien hyödyntämistä jatkossakin tulevaisuusselonteon toimintaympäristön epävarmuuksia ja epäjatkuvuuksia hahmottavassa ja analyysoivassa osiossa.*

*Tulevaisuusvaliokunnan mielestä selonteossa hyödynnetty tulevaisuustaulukko oli hyödyllinen monimutkaisen kokonaisuuden hahmottamisessa. Myös selonteossa hyödynnetyt tulevaisuusdialogityöpajat saivat asiantuntijoilta hyvää palautetta, joskin niiden tuloksia ja hyödyntämistä olisi syytä avata vielä selkeämmin.*

*Tulevaisuusvaliokunta kannustaa kokeilemaan myös asiantuntijoiden ehdottamia punta-roivia kansalaispaneeleja, tulevaisuuspyörämenetelmää ja virtuaalisia ennakointityökaluja ministeriöiden yhteisen ja jatkuvan ennakkoinnin kehittämisessä.*

*Tulevaisuusvaliokunta kannustaa ennakointiekosysteemin toimijoita hyödyntämään myös luovia, taiteen keinoihin nojaavia menetelmiä ennakkoluulottomassa tulevaisuuden vaihtoehtojen kuvittelussa. Tulevaisuusvaliokunta on useissa selvityksissään tarkastellut ja pilotoinut esimerkiksi taiteen menetelmiä ennakkoinnissa ja kehittämisessä: esimerkiksi Ikääntymisen tulevaisuuksia 2060 — taidevälitteinen asiantuntijadialogi uuden ajattelun lähteenä (TuVJ 2/2022), Suomen luova potentiaali — ratkaisuja ilmastokriisin aikakaudelle (TuVJ 11/2018) sekä Taiteen menetelmät kehittämisessä ja tutkimisessa (TUVJ 4/2016). Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että eduskunnan Agenda2030-mietinnössä on myös taiteellisten menetelmien hyödyntämiseen liittyvä ponsi: "8. edistää taiteen osallistumista kiperien ongelmien ratkaisemiseen yhdessä tieteen, talouden ja julkishallinnon toimijoiden kanssa tekemällä Luovuuden tiekartan."*

*Lausunnossaan turvallisuusympäristön muutoksista (Valiokunnan lausunto TuVL 2/2022 vp — VNS 1/2022 vp) tulevaisuusvaliokunta tarkasteli vuonna 2007 tehtyjä Venäjä-ske-*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*naarioita. Venäjäpolitiikkaa Euroopassa ja EU:ssa oli 2010—2020-luvuilla tehty toivotun skenaarion mukaisesti kiinnittämällä Venäjää yhä kiinteämmin länsimaiseen talouteen. Viimeistään Venäjän hyökkäys Ukrainaan kuitenkin osoitti, että todellinen kehityskulku tapahtuikin pahimman mahdollisen skenaarion mukaisesti. Lausunnossaan tulevaisuusvaliokunta totesi, että väärin ei ollut se, että toimittiin toivotun skenaarion mukaisesti, vaan se, ettei samalla varauduttu pahimpaan skenaarioon.*

*Tulevaisuusvaliokunnan mielestä Venäjä-skenaarioiden opetus on siinä, että skenaarioiden toteutumista ja kehityksen suuntaa on myös seurattava ja arvioitava. Siksi tulevaisuusvaliokunta ehdottaa, että hallitus aina ennen seuraavan tulevaisuusselonteon antamista tai osana tulevaisuusselonteon ensimmäisen osan toimintaympäristöanalyysia kävisi edellisen selonteon skenaariot läpi ja arvioisi, mitkä varautumistoimet niiden perusteella näyttaisivät tarpeellisilta.*

*Myös erilaisten parlamentaaristen työryhmien ja komiteoiden toimenpide-ehdotukset sekä merkittävimmät selonteot ja strategiat tulisi käsitellä ja huomioida systemaattisemmin vaalien jälkeen tai jo hallitusohjelmaa tehtäessä. Tulevaisuusvaliokunnan kuulemisessa esille nousseita tärkeitä tulevaisuuslinjauksia ja toimenpiteitä liittyy muun muassa Liikenne 12 -suunnitelmaan, koulutuspoliittiseen selontekoon, valtiovarainministeriön ilmasto- ja luontostrategiaan, Kestävän kehityksen toimikunnan strategiaan 2022—2030, Digitaalinen kompassi -selontekoon sekä TKI-työryhmän ja Vihreän siirtymän rahoituksen työryhmän tuloksiin.*

### ***Tulevaisuusresilientti yhteiskunta ja viides skenaario***

*Osallisuus ja demokratia.* Mietintöä valmistellessaan valiokunta kuuli useita demokratian tutkijoita. Nämä painottivat, että kansalaisten sitoutuminen tiettyihin tavoitteisiin ja mukautuminen muuttuviin olosuhteisiin edellyttää, että kansalaiset kokevat osallisuutta olosuhteisiinsa vaikuttavista päätöksistä. Ilman osallisuuden kokemusta yhteiskuntarauha voi olla vaarassa ja solidaarisuus rapautua niin eri yhteiskuntaryhmien kuin kansallisvaltioidenkin välillä. Tällöin politiikka muuttuu yhä vahvemmin nollasummapeliologiikalla käytäväksi taisteluksi hupenevista eduista ja resursseista. Siksi osallisuusnäkökulma olisi asiantuntijoiden mukaan hyvä integroida ennakkoinnissa sekä erilaisten muutostekijöiden kartoittamiseen että skenaarioiden hahmottamiseen.

Osallisuus edellyttää asiantuntijan mukaan, että poliitikkojen tulisi kyetä pohjustamaan ymmärrettävästi ja tarpeeksi ajoissa, millaisia dramaattisiakin uudistuksia esimerkiksi energiantuotantoon, kouluttautumiseen, työntekoon, hyvinvointipalveluiden rahoitukseen ja kulutusmahdollisuuksiin muuttuvat olosuhteet tulevat jatkossa vaatimaan. Toinen asiantuntija kuitenkin muistutti, että vaikka yli vaalikausien ulottuva päätöksenteko näyttäytyisi tutkimustietoon pohjaten välttämättömältä, on osallisuuden näkökulmasta tärkeää huolehtia, että demokraattisesti valituille elimille jää riittävästi päätösvaltaa ja poliittista vastuuta, jotta kansalaisilla on aito mahdollisuus vaikuttaa harjoitettavaan politiikkaan. Kolmas asiantuntija totesi, että populismia sinänsä ei tulisi pitää demokratiaa horjuttavana — vaikka selonteossa niin annetaan ymmärtää — vaan mikäli tällaisen liikkeen nousu tapahtuu demokraattisissa vaaleissa kannatusta hankkimalla ja sen vaikutuspyrkimykset kanavoituvat parlamentaarisiiin väyliin, tekee se pikemminkin demokratialle pal-

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

veluksen tarjoamalla perinteisten puolueiden politiikkaan tyytymättömille äänestäjille uusia vaihtoehtoja.

Asiantuntijat painottivat, että kansalaisten osallisuus päätöksentekoon tapahtuu äänestämisen ohella kansalaiskeskustelun kautta. Yhden asiantuntijan mukaan aktiivinen kansalaiskeskustelu on erityisen tärkeää turvallisuuspolitiikassa, jossa yksimielisyyden paine korostuu, mutta erimielisyys tulisi silti nähdä päätöksenteon laatua parantavana voimavarana. Tähän liittyen eräs asiantuntija nosti esiin sen, että sananvapauden tulee olla laajimmillaan nimenomaan poliittisten kysymysten yhteydessä: mikäli loukkaaviksi, järkyttäviksi tai häiritseviksi koettujen mielipiteiden ilmaisuun esimerkiksi sosiaalisessa mediassa puututaan lainsäädännöllä tai muilla julkisilla toimilla, kavennetaan kansalaisten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Erimielisyyden arvoa painottanut asiantuntija kuitenkin muistutti, että siinä missä digitalisaatio mahdollistaa uudenlaiset kansalaiskeskustelun muodot sosiaalisessa mediassa, se myös helpottaa tarkoituksellista demokratiahäirintää, joka voi ilmetä esimerkiksi kyberuhkina, disinformaation levittämisenä, virkamiesten ja poliitikkojen maalittamisena, vihapuheena sekä vaaleihin kohdistuvina manipulointipyrkimyksinä. Demokratian dilemmana onkin, että sen puolustaminen näiltä uhilta voi heikentää järjestelmän hyväksyttävyyttä ja kansalaisten oikeuksia mukaan lukien Suomen perustuslakiin kirjattu yhdenvertaisuus, vähemmistöjen kunnioittaminen, kansanvalta ja laajamittainen poliittinen osallisuus. Kolmannessa lausunnossa tarjottiin ratkaisuksi "digitaalista sisivistystä", johon liittyvää konkretisointityötä on lausunnon mukaan tehty mm. Digitaalinen kompassi -selonteossa, joka ohjaa Suomen digitalisaatiokehitystä vuoteen 2030.

Osallisuutta kansalaiskeskusteluun haastaa poliittisen osallistumisen eriytyminen, jossa asiantuntija muistutti olevan sosioekonomisia ja taloudellisia eroja. Osallistumisaktiivisuus kasautuu ja osa väestöstä jää vaikuttamiskanavien ulkopuolelle. Lisähaaste syntyy siitä, että Sitran kyselyn mukaan luottamushenkilöistä ja viranhaltijoista vain alle 20 prosenttia uskoo kansalaisilla olevan riittävät valmiudet osallistua keskusteluun monimutkaisista poliittisista kysymyksistä.

Muutamissa tulevaisuusvaliokunnan saamissa lausunnoissa esitettiin painokkaasti, että yllä mainittuja haasteita voidaan ja tulisi kohdata puntarointiin perustuvien kansalaispaneelien avulla. Kansalaispaneelien kehittävän tutkijan mukaan ne pyrkivät kokoamaan edustavan otoksen populaatiosta ja osallistujat saavat tietoa ja keskustelevat moderoidussa pienryhmissä tietyistä tai tiettyistä poliittisista asiakysymyksistä. Keskustelulle on säännöt, joissa painotetaan mielipiteiden perustelun tärkeyttä, toisten kunnioitusta ja kuuntelua sekä pohdintaa. Osallistujien mielipiteet mitataan ennen ja jälkeen keskustelun. Maailmalla ja Suomessakin tehdyissä kokeiluissa osallistujien mielipiteet muuttuvat, he oppivat puheena olevista aiheista ja ryhmien sisällä tapahtui lähentymistä eli depolarisaatiota. Mikäli puntaroiva kansalaispaneeli on kooltaan tarpeeksi laaja, voi sen tuloksia asiantuntijan mukaan pitää arviona harkitusta kansalaismielipiteestä.

Asiantuntijalausunnossa huomautettiin, että valtioneuvoston selonteossakin puntaroivat kansalaispaneelit on nostettu kehitysehdotukseksi tulevien sukupolvien huomioimisessa pitkällä aikavälillä. Lausunnossa peräänkuulutettiin lisäksi, että tämäntyyppisten innovaatioiden voimakas lisääntyminen maailmalla tulisi tunnistaa tärkeänä tulevaisuutta potentiaalisesti muokkaavana kehityskulkuna, sillä se mahdollistaa edustuksellisen demokratian tukemisen laajentamalla osallistumisen mahdollisuuksia vaalien välillä. Demokratiaan kohdistuvat sisäiset jännitteet ja uhat voi-

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

sivat lieventyä uuden osallistumiskanavan myötä. Lausunnossa suositeltiinkin puntaroivien kansalaispaneelien ja muiden osallistumismenetelmien käyttöönottoa esimerkiksi hyvinvointialueilla, jotta uudistuksesta tulisi demokraattinen pelkän hallinnollisen reformin sijaan.

*Osallisuus ja hyvinvointi.* Monissa tulevaisuusvaliokunnan saamissa asiantuntijalausunnoissa viitattiin osallisuuteen ei vain demokratian turvana, vaan myös hyvinvoinnin näkökulmasta. Valiokunnalle lausunut tutkija huomautti, että tulevaisuusselonteko olettaa kritiikittömästi osallisuuden ja yhteisöllisyyden tuottavan hyvinvointia mutta että tutkimuksen perusteella näin ei välttämättä ole. Hyvinvoinnin lisäämisen kannalta on oleellista, ettei osallisuutta tai yhteisöllisyyttä määritellä ulkoapäin, vaan pyritään eri elämänalueiden osalta tasapainoiseen osallisuuteen ja yhteisöjen monimuotoisuuteen.

Samankaltaisia näkemyksiä esitettiin lausunnossa, johon VALLI ry oli tulevaisuusvaliokunnan pyynnöstä kerännyt ikääntyneiden näkemyksiä hyvän tulevaisuuden kannalta tärkeistä asioista. Näkemyksiä oli esittänyt 77 ikääntynyttä ja vanhusta seitsemältä paikkakunnalta. Ikääntyneet halusivat Suomen tulevaisuuden sisältävän kiireetöntä aitoa kohtaamista, kuulluksi tulemistä ja toisista huolta pitämistä, mutta myös sananvapautta ja monimuotoisuutta. Kaikkein tärkeintä on pitää huolta lapsista, jotka ovat Suomen tulevaisuus, mutta myöskään ikääntyneitä ei saa unohtaa. Ikääntyneet muun muassa kokivat, että yhteiskuntamme on liian kahtiajakautunut työelämään kuulumisen ja kuulumattomuuden suhteen. Osa-aikatyön, vapaaehtoistyön ja järjestötoiminnan parempi mahdollistaminen niin aktiivisille ikääntyneille kuin vajaakuntoisillekin toisi heidän mielestään hyvinvointietuja. Ikääntyneiden lausunnossa tuotiin esiin kiinnostus jakaa osaamistaan ja esimerkiksi auttaa maahanmuuttajien kotoutumisessa. Usealla olisi halu vaikuttaa ja olla mukana kehittämässä yhteiskuntaa ja antamassa oma panoksensa vielä työuran jälkeenkin.

*Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että eduskunnan Agenda2030-mietinnössä on osallistumiseen edistämiseen liittyvä ponsi: "13. edistää kestävyysmurroksen hyväksyttävyyttä, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa sekä kansalaisten henkistä resilienssiä mahdollistamalla sidosryhmien ja kansalaisten osallistumisen ratkaisuiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin; varmistaa, että myös yhteiskunnan hiljaiset, kuten lapset, nuoret, maahanmuuttajat, vammaiset ja ikääntyneet, otetaan aktiivisiksi toimijoiksi mukaan kestävyysmurroksen tekijöiksi."*

*Tulevaisuusvaliokunta on todennut useissa lausunnoissaan (esimerkiksi TuVL 2/2020 vp — VNS 1/2020 vp, TuVL 5/2020 vp — HE 146/2020, TuVL 1/2021 vp — VNS 6/2020 vp, TuVL 7/2021 vp — HE 146/2021 vp ja TuVL 3/2022 vp — VNS 2/2022 vp), että päätöksentekijöillä ei parhaillaan ole riittävästi tietoa hyvinvointitalouden ja kestävästä kasvusta ja vihreän siirtymän edistymisestä politiikkajohdonmukaisuuden varmistamiseksi, vaikka hyvinvointitalous ja kestävä kasvu ovat aikamme tärkeimpiä murroksia.*

*Tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa "Miten Suomi voi? Näkymiä hyvin- ja pahoinvoinnin sekä kansansairauksien kehitykseen" (TuVJ 6/2022) lähestytään hyvinvoinnin tulevaisuutta eri tieteenalojen näkökulmista. Näiden pohjalta nousee voimakkaasti esiin, että terveyssongelmien ennaltaehkäisy ja väestön fyysisen ja henkisen toimintakyvyn jatkuva ylläpito on Suomen hyvän tulevaisuuden keskiössä. Tämä edellyttää esimerkiksi lapsiperheiden ar-*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*kea, nuorison mielenterveyttä ja kaikenikäisten hyviä elintapoja, kuten liikkumista ja harastamista tukevia hyvinvointi-investointeja ja yhdyskuntasuunnittelua.*

*Nuorten erityinen asema.* Osallisuuden omaehtoisuuden merkitys tuli voimakkaasti esiin valiokunnan kuullessa ns. Gutsy Go -projekteihin osallistuneita nuoria. Nuoret toivat omilla persoonillaan valiokunnalle esiin, miten tärkeää myös heille oli ihmisten aito kohtaaminen, kiireettömyys, yhteistyö ja toisista huolta pitäminen. Nuoret esittelivät projekteja, joissa he olivat määritelleet yhteiskunnallisia ongelmia omasta elämänpiiristään ja keksineet tapoja lievittää näitä ongelmia. Nuoret esimerkiksi pitivät seuraa ja tekivät askareita vanhuksille, opettivat vangeille digitaitoja, saunottivat kodittomia, järjestivät mukavaa puuhaa nuoremmille oppilaille ja kansainvälisen taustan omaaville nuorille. Projektit koettiin myös omaa hyvinvointia tukevana toimintana. Nuorten esiintyminen tulevaisuusvaliokunnan kuulemisessa ja heidän esittelemänsä ratkaisuvideot osoittivat heillä olevan halua ja kykyä tulla kuulluiksi ja kannustetuiksi — ja samalla saada konkreettisia mahdollisuuksia hyvän tekemiseen jo nuorina. Kuulemisessa eräs nuorista totesi, että keskustelu päättäjien kanssa auttaa näkemään poliitikkoja "ihmisinä, ei vain rahahommista päättäjinä", mikä luo rohkeutta ilmaista mielipiteitä ja yrittää vaikuttaa. Myös tutkimusperäisissä asiantuntijalausunnossa viitattiin hyvin samanlaisiin osallisuutta vahvistaviin tekijöihin nuorten hyvinvoinnin tärkeinä elementteinä. Kestävyyshurroksessa pärjätäkseen nuoret tarvitsevat välineitä kriittiseen ajatteluun, demokratiataitoihin, tulevaisuuden ennakointiin ja systeemiseen ajatteluun.

Vaikka nuoret eivät edusta tulevia sukupolvia tulevaisuusselonteon antamassa merkityksessä, nuorilla on kuitenkin aivan erityinen intressinsä tulevaisuuden suhteen. Asiantuntijat muistuttivat, että nykyiset nuoret tulevat elämään pitkään nyt tehtyjen päätösten ja niiden seurausten kanssa ja viettävät kestävyyshurroksessa myös vanhuutensa. Sukupolvien välisen solidaarisuuden säilyttämiseksi nuorilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa tulevaisuuteen jo nyt, vaikka edustuksellisen järjestelmän kautta he eivät tule kovin hyvin edustetuiksi. Asiantuntijalausunnossa todettiin, että nuoret oli ansiokkaasti otettu mukaan selontekoprosessiin. Jotta nuoret pysyisivät jatkossakin mukana, lausunnossa ehdotettiin, että valmistellaan ja pilotoidaan pysyvä, oppilaitoksiin kytkettävä rakenne nuorten kuulemiseen ja osallistamiseen sekä perustetaan ministeriöihin nuorten asiantuntijoiden kuulemis- ja vaikuttamistoimielimiä.

Useat asiantuntijat huomauttivat myös, että positiiviset tulevaisuusvisiot vaativat hyvinvoivia nuoria. Yhdessä lausunnossa todettiin, että Suomessa on tällä hetkellä noin 60 000 syrjään jätettyä nuorta, jopa joka neljäs nuori kärsii mielenterveyden häiriöistä ja työkyvyttömiä nuorten määrä lisääntyy. Viime vuosien kriisien stressi kuormittaa myös niitä nuoria, joilla elämän perusedellytykset ovat kunnossa. Jopa kolmasosa nuorista kokee elämänsä merkityksettömäksi.

Allianssi ry ehdotti nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi hallituskaudet ylittävää nuorten tulevaisuustakuuta, jossa 1) koulutuksen resurssit turvataan yli hallituskausien, 2) vahvistetaan oppilaitosten opiskelijahuollon resursseja ja toteutetaan terapiatakuu valtakunnallisesti ja täysimääräisesti sekä 3) vahvistetaan nuorten monialaista auttamista osana työllisyyspalveluja. Tämän lisäksi ehdotettiin esimerkiksi nuorisovaikutusten arviointia osana julkista päätöksentekoa, nuoriin ja nuorten hyvinvointiin liittyvien asioiden kokoamista eri hallinnonaloilta opetus- ja kulttuuriministeriön alle nuorten hyvinvoinnille määritelmää sekä siihen liittyviä tarkoituksenmukaisia mittareita.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*Tulevaisuusmietinnössään (VNS 5/2018 vp — EK 48/2018 vp) tulevaisuusvaliokunta edellytti valtioneuvostolta, että se valitsee työn murrokseen, suomalaisen työn tulevaisuuteen ja hyvinvointitalouteen liittyen ilmiöpohjaisen budjetoinnin kohteeksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyn, osatyökyvyn hyödyntämisen ja työhyvinvoinnin. Lausunnossaan hallituksen vuosikertomuksesta (TuVL 4/2022 vp — K 2/2022 vp) tulevaisuusvaliokunta poisti tämän lausuman, mutta lupasi palata asiaan käsitellessään hallituksen tulevaisuusselontekoja. Vaikka esimerkiksi lapsibudjetoinnin suhteen on hallituksen vuosikertomuksen mukaan edistytty, tulee päätöksenteon tietopohjaa ja varsinkin toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointia ja varmistamista edelleen vahvistaa esimerkiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisyn, osatyökyvyn hyödyntämisen ja työhyvinvoinnin edistämisen osalta.*

*Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että eduskunta edellyttää myös Agenda2030-mietinnön lausumassa 5. tietoon perustuvan päätöksenteon sekä muun muassa lapsivaikutusten arvioinnin kehittämistä.*

*Tulevaisuusvaliokunta kannattaa ajatusta oppilaitoksiin kytkettävän nuorten kuulemiseen tarkoitetun rakenteen pilotoinnista. Hyvinvointialueille ja ministeriöihin tulisi luoda vastaava mekanismi sekä nuorten että myös ikääntyneiden äänen kuulemiselle.*

*Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että nuorten toimijuutta aktiivisina tulevaisuuden tekijöinä on syytä edistää myös osana perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmiin kirjattuja tulevaisuusajattelun teemoja. Tulevaisuusvaliokunta on EU-komission strategista ennakointiraporttia koskevassa lausunnossaan (TuVL 3/2021 vp — E 130/2020 vp) ehdottanut tulevaisuuskasvatuksen tuomista osaksi opetussuunnitelmia koko EU:n alueella.*

*Hyvä tulevaisuus edellyttää toivoa ja aktiivista tulevaisuussuhdetta. Eräässä asiantuntijalausunnossa todettiin tulevaisuusselonteon keskeisen näkökulman tulevaisuuteen olevan tietoon perustuva ennakointi, jolloin tulevaisuus on vahvasti kiinnittynyt niihin mahdollisuuksiin, joita menneisyyden ja nykyhetken katsotaan tarjoavan. Tällöin varautuminen, hallinta ja nykyisen säilyttäminen sekä pessimistiset painotukset helposti korostuvat. Toisessa asiantuntijalausunnossa huomautettiin, että uudistuminen nähdään selonteossa uusina innovaatioina, mutta huomiotta jää kestävyysmurroksen toteutumiselle oleellinen näkökulma, vanhojen toimintamallien aktiivinen horjuttaminen esimerkiksi osallistavilla prosesseilla, kohdistetuilla tuilla ja alas ajettavien alojen työntekijöiden uudelleenkoulutuksella.*

*Erään tutkimusryhmän lausunnossa huomautettiin, että tulevaisuusselonteosta puuttuu poliittista mielikuvitusta ruokkiva konkreettinen visio tulevaisuudesta sellaisena kuin poliittiset päättäjät toivoisivat sen olevan. Vision ei välttämättä tarvitsisi olla yksiääninen, vaan kansalaisyhteiskuntaa osallistava työskentelytapa sopisi myös toivottujen tulevaisuuskuvien aktiiviseen rakentamiseen. Asiantuntija kertoi tutkimushankkeensa osoittavan, että vaihtoehtojen kuvittelun taito ja toiveikas, omaan toimijuuteen uskova tulevaisuudenkuva on heikentynyt huolestuttavasti jopa nuorten parissa. Tästä syystä on hänen mukaansa välttämätöntä tarjota niin nuorille kuin muillekin muitakin tulevaisuusajattelun työkaluja kuin talouskasvun ja kestävyysvajeen horisontti, joka johtaa helposti pessimistisiin tulevaisuuden skenaarioihin ja siihen "ettei mihinkään ole varaa". Positiiviset visiot loisivat mahdollisuuksia nähdä tulevaisuus toiveikkaasti.*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*Tulevaisuusvaliokunta muistuttaa, että eduskunnan Agenda2030-mietinnössä on ponsi toivon näkökulman edistämisestä: " 14. sanoittaa Agenda2030-toimenpideohjelman ja muutkin vastaavat kestävän kehityksen politiikkaa ohjaavat ohjelmat ja etenkin kansalaisia ja sidosryhmiä päätösprosesseihin osallistavat työskentelymuodot toivon muotoon. Päätöksenteon pohjaksi tarvitaan avointa tietoa ja arvokeskustelua niin kestävyysmurroksen mahdollisuuksista kuin uhkistakin, mutta parhaiten tarvittavaan muutokseen innostavat positiiviset esimerkit maailmalta ja kotimaasta läheltä ihmisen omaa arkea. Kestävästä tulevaisuudesta on tehtävä ihmisen kokoinen ja näköinen."*

Tulevaisuusvaliokunnalle lausunut Sitra suositteli ennakointia kehitettävän haastamalla vanhoja tulevaisuuskuvia ja nykyisiä oletuksia tiukemmin, tekemällä uusia avauksia ja vahvistamalla tulevaisuusresilienssiä eli kykyä paitsi selviytyä eteen tulevista haasteista, kriiseistä ja yllätyksistä myös samalla uudistua ja oppia niistä.

Tulevaisuusvaliokunnan saamissa lausunnoissa mainittiin useita erilaisia tulevaisuustyöskentelyn menetelmiä, jotka kehittävät tulevaisuusresilienssiä, kuten selonteon laatimisessa käytetyt tulevaisuusdialogit, mutta myös tulevaisuusverstaat ja tulevaisuusperintöverstaat. Eräässä lausunnossa viitattiin myös vaihtoehtoisia todellisuuksia todeksi eläviin pieniin yhteisöihin ja taiteellisiin kollektiiveihin, joissa olisi kollektiivista osaamista ja kykyä tuottaa tulevaisuuteen kurottavia toiveikkaita ja jaettuja kuvittelun ja tekemisen tiloja sekä toimintatapoja. Asiantuntijan mukaan näissä yhteisöissä karttuva osaaminen on tärkeä tietoresurssi, joka tulisi tunnustaa ja hyödyntää laajemmin.

*Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että vaikka tulevaisuusselonteon ensimmäistä ja toista osaa pidettiin yleisesti hyvänä ja kattavana, niin varsinkin ensimmäisen osan muutostekijä- ja epävarmuustarkastelujen sekä myös skenaarioiden ja niihin liittyvien toimenpidesuosituksen katsottiin jäävän jossakin määrin kesken ja vaikeasti hyödynnettäviksi. Muutos- ja epävarmuustekijöitä ei esimerkiksi selonteossa priorisoida, mikä jättää tarkastelun laajuudesta huolimatta jossakin määrin pinnalliseksi. Sinällään hyödylliset ja epävarmuuksia esille nostavat skenaariotkaan tuskin toteutuvat aivan sellaisinaan, vaan ehkä vain osittain ja osittain samanaikaisesti, mikä vaikeuttaa niihin liittyvien toimenpide-ehdotusten arviointia. Selonteon ennakointiosan käytettävyyttä lisäisi, mikäli se sisältäisi ehdotuksen vaiheistuksesta, jolla ehdotettujen toimien tarpeellisuutta olisi käytännössä syytä arvioida.*

*Tulevaisuusvaliokunta ehdottaa, että nyt annetun tulevaisuusselonteon ylivaalikautisten tulevaisuushuomioiden käsittelyä jatketaan vaalien jälkeen esimerkiksi Ennakointiluotsin koordinoimana niin, että Suomen ennakointiekosysteemin toimijat yhdessä rakentavat selonteon pohjalta viidennen skenaarion, jolla täydennetään selonteon yllätyksellisyyttä ja näkemyksellisyyttä.*

*Kohti viidettä skenaariota. Osa asiantuntijoista olisi suonut tulevaisuusselonteen olevan paikka, jossa tuodaan esiin uusia vaihtoehtoisia näkemyksiä tulevaisuuksista ja sitä kautta viedä tulevaisuuskeskustelua eteenpäin. Koska selonteko annettiin eduskunnalle vasta vaalikauden lopussa, ei selkeiden vaihtoehtoisten vastaskenaarioiden työstämiselle ollut aikaa, mutta on kuitenkin mahdol-*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

lista nostaa esiin asiantuntijoiden huomioita, jotka voivat auttaa tuottamaan aktiiviseen uudistamiseen pohjaavia visioita ja skenaarioita.

Aiempiä huomioita yhteen vetäen asiantuntijalausunnoista erottui tarve tuottaa skenaarioita, jotka kyseenalaistavat nykytilan jatkuvuuteen liittyviä oletuksia ja yhdistävät muuttujia yllättävämällä tavoilla. Lausunnoista erottui myös toive huomioida paremmin systeemisiä vaikutuksia aiheuttavat ajurit, joita olivat erityisesti planeetan rajojen ylittyminen sekä teknologian kehitys. Näiden ajurien voidaan ajatella vaikuttavan kaikissa skenaarioissa talouden toimintaan ja toimeentulon organisoitumiseen ja sitä kautta hyvinvoinnin toteutumiseen sekä geopolittisiin kehityskuluihin.

Muutamit asiantuntijat kiinnittivät huomiota siihen, että tulevaisuusselonteko kytki yhteen talouskasvun välttämättömyyden ja positiivisen tulevaisuuden mahdollisuudet. Nämä asiantuntijat huomauttivat, että ennakoinnissa olisi syytä syvällisemmin varautua myös heikon talouskasvun tulevaisuuteen. Tällaista mahdollisuutta perusteltiin esimerkiksi yhteiskunnan ikääntymisellä, odottamattomien kriisien seurauksilla, automaation aiheuttamana aineettoman työn rahamääräisen arvon alentumisella tai sillä, että nähdään mahdottomaksi ylläpitää yhtä aikaa talouskasvua ja hillitä ekologista kriisiä.

Missään tulevaisuusvaliokunnan saamista asiantuntijalausunnoista ei kyseenalaistettu hyvinvoinnin tavoiteltavuutta. Päinvastoin hyvinvoinnin turvaava yhteiskunta vaikutti lausunnoissa itsestäänselvältä tavoitteelta, jonka mahdollistamista lausunnoissa eri näkökulmista pohdittiin. Eräässä launnossa hyvinvoinnin lähtökohdaksi otettiin sosiaalinen kestävyys, johon määriteltiin kuuluvan tarpeiden tyydyttäminen, hyvinvoinnin ja resurssien reilu jakaantuminen, ylisukupolvinen oikeudenmukaisuus, sosiaalinen koheesio ja sosiaaliset suhteet yhteiskunnassa, luottamus toisiin ja instituutioihin ja poliittinen legitimitetti.

Suuri osa asiantuntijalausunnoista otti annettuna kytkennän hyvinvointiyhteiskunnan ja verotettavan palkkatulon välillä, mutta muutamissa kyseenalaistettiin nykymuotoinen talousjärjestelmä ekologisesti kestävämmäksi ja epätasa-arvoa tuottavana. Viimeksi mainituissa näkökulmissa peräänkuulutettiin uudenlaisia työn ja talouden rakenteita, jotka pohjaavat esimerkiksi jakamiselle, yhteisvauraudelle (commons), yksinkertaiselle elämäntavalle ja hoivan arvostukselle.

Valiokunnan saamista lausunnoista ei ole suoraan erotettavissa metodisesti yhteismitallisia tulevaisuustaulukon muuttujia, mutta niistä on mahdollista tunnistaa seuraavanlaisia kysymyksiä, jotka voisivat olla relevantteja "viidennen skenaarion", eli voimakkaasti murroksellisen yhteiskunnan kuvittelemisen ja rohkeiden positiivisten visioiden muodostamisen kannalta:

- Minkälaisia seurauksia tekoälyn nopeasti lisääntyvällä tukiälykäytöllä, kiristyvällä globaalilla kilpailulla työvoimasta sekä kestävyysmurroksesta selviämisen tarpeella tulisi olla suomalaiselle koulutus- ja TKI-politiikalle? Miten varmistetaan, että Suomessa on osaamista omaksua ja soveltaa muualla kehitettyjä ratkaisuja?
- Mikä tulee olemaan kvanttiteknologian kehittymisen vaikutus Euroopan keskeisiin teollisuudenaloihin?
- Miten taiteen asema ja merkitys sekä luovat alat muuttuvat, kun tekoälyavusteinen taiteen tekeminen tulee jokaisen ulottuville?

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

- Mitä luontokadon pysäyttämiseksi YK:n Kunmingin-Montrealin kehikossa sovittu maailmanlaajuinen maa-, sisävesi-, rannikko- ja merialueita koskeva 30 %:n suojelutavoite merkitsee Suomelle? Voisiko tulevaisuuden ruuantuotanto toimia samaan aikaan huoltovarmuuden varmistajana ja luontokadon estäjänä?
- Miten luodaan markkinat ekosysteemipalveluille (esim. pölytys, hiilensidonta, ravinteiden kierto)? Voisiko esimerkiksi maanomistajien kannustimeksi luoda mahdollisuuden saada rahavirtaa luonnon monimuotoisuuden ylläpidosta?
- Mitkä ovat Suomen vahvuudet ja heikkoudet energiamurroksessa? Suunniteltu tuulivoiman lisäys tarvitsee seurakseen täysin uudentyyppistä teollisuutta ja sähkön varastointia. Mitä voisivat olla esimerkiksi liikennejärjestelmän, vetytalouden ja bioteknisen proteiinituotannon roolit tuulivoiman ylituotannon hyödyntämisessä?
- Miten arvioida eri toimialojen ja eri ammattiryhmien hiilivaikutuksia?
- Miten luontokadon huomiointi osana rahoitusmarkkinoiden riskinarviota vaikuttaisi Suomelle nyt tärkeisiin vientialoihin tai -yrityksiin? Entä kasvuyrityksiin?
- Missä toteutuvat ympäristökriisit voisivat pahimmin uhata Suomen lääketurvallisuutta?
- Missä toteutuvat ympäristökriisit aiheuttaisivat suurimman muuttoliikkeen kohti Eurooppaa?
- Millaista sääntelyä tai tukea tarvitaan esimerkiksi uusien etälääketieteen tai etäoppimisen teknologioista tai modulaarisista robottikomponenteista hyötymiseksi? Entä miten pystyttäisiin vastaamaan uusien DNA-tekniikoiden vihamieliseen käyttöön?
- Mitä vaikutuksia on sillä, mikäli tulevaisuudessa yksi tekoälyn apua käyttävä ihminen voi suoriutua usean aiempia menetelmiä käyttävän ihmisen työtehtävistä? Jos aineeton arvontuonti merkittävästi halpenee, voidaanko missään skenaariossa puhua kestävästä talouskasvusta, vaikka hyvinvointi globaalisti lisääntyisi? Mitä uusia mahdollisuuksia aineettomien palveluiden halventuminen luo hyvinvoinnin erilaisten osatekijöiden tuottamiseen ja tukemiseen?
- Mitä mahdollisuuksia ja riskejä syntyy työnteen paikkasidonnaisuuden vähentymisestä?
- Miten mahdollistaa myös ne tekemisen muodot (mm. vapaaehtoistyö, palkaton hoivatyö), jotka eivät sovi palkkatyön raamiin? Miten varmistaa, ettei vapaaehtoistyön mahdollistaminen johda sukupuolten epätasa-arvoon?
- Miten voidaan hyödyntää nuorten sekä aktiivisten ikääntyneiden potentiaalia auttaa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa merkityksellisiksi kokemallaan tavalla?
- Miten maahanmuuttajien ja etenkin maahanmuuttajajanaisten työllisyysaste saadaan kohottamaan ja maahanmuuttajat kotoutumaan? Miten varmistaa, ettei maahanmuuttajien työskentely tuota maahanmuuttajia ja näiden kotimaita riistäviä jälkikolonialistisia asetelmia? Voisiko Suomi lisätä houkuttelevuuttaan työperusteisesta maahanmuutosta kilpailtaessa ulottamalla kansallisten vaalien äänioikeuden ja kansalaisaloitteen vireillepano- ja allekirjoitusoi-keuden pysyvästi maassa asuviin ulkomaisten kansalaisiin?
- Millaiset työelämän ja yhteiskunnan rakenteet ja infrastruktuuri tuottaisivat mielen hyvinvointia ja terveellisiä elintapoja kaikenikäisille?
- Miten mitata hyvinvoinnin ja siihen vaikuttavien tekijöiden kehitystä eri alueilla ja eri väestöryhmissä?
- Mitä päästöttömän liikenteen ja liikkumisen tukeminen edellyttää verotukselta?
- Millä hallinnon sektoreilla liikkumisen tasa-arvoa voidaan edistää?
- Miten tietopohjaista, asiantuntijavetoista ja pitkäjänteistä päätöksentekoa voidaan edistää eri aloilla siten, että demokraattinen tilivelvollisuus säilyy?

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

- Mitä mahdollisuuksia yhteistyö Afrikan maiden kanssa tarjoaa?
- Mille sektoreille Venäjän hajoaminen vaikuttaisi ensimmäisenä?
- Mitä uhkia ja mahdollisuuksia virtuaalisen maailman standardien kansainvälinen kehitys luo Suomelle? Miten Suomessa voidaan hyödyntää uusien avaruusteknologioiden, kuten piensatelliittien, nopeaa kehitystä? Mitä strategisia riskejä liittyy kiihtyvään globaaliin avaruusteknologiakilpailuun?

### *Seuraavien sukupolvien huomioiminen lainsäädännössä*

Valiokunnan saamissa lausunnoissa käytiin enimmäkseen läpi samoja näkökohtia, jotka ovat myös itse selonteossa esillä. Suomalaisessa lainsäädännössä määritellään tulevat sukupolvet osana perusoikeusjärjestelmäämme ja erikseen keskeisissä lainsäädäntöhankkeissa. Oikeuskanslerin lausunnon mukaan tulevien sukupolvien oikeudet käytännössä määritellään ja otetaan huomioon lainsäädännössä tai ne jäävät huomiotta. Nämä oikeudet liittyvät keskeisesti ympäristönsuojelua ja terveellistä ympäristöä koskevaan lainsäädäntöön, mutta myös sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmän kestävyys ja ylisukupolvinen palvelukyky sekä mahdollisuudet elinkeinotoimintaan sekä osallistumisoikeudet ovat yhtä lailla tärkeitä tulevien sukupolvien intressien kannalta. Oikeuskanslerin mukaan polku ennakkoinnista säädösvalmisteluun usein katkeilee tai suhteellisen pienestäkin tarpeesta ryhdytään suoraan lainsäädännön muutoksiin ilman laajempaa reflektiota yhteiskuntapolitiikan vaihtoehtoista ja mahdollisuuksista. Siksi oikeuskansleri piti oleellisena valtioneuvoston ja sen ministeriöiden kykyä ennakoida lainsäädäntötarpeita ja seurata kansainvälistä kehitystä ja toivoi, että suomalaisessa yhteiskunnassa vahvistuisi käsitys niistä pidemmän tähtäimen kannalta tärkeistä teemoista ja lainsäädännöstä, jotka pitäisi valmistella yllävalikautisesti ja parlamentaarista valmistelua hyödyntäen.

Oikeuskansleri painotti myös lakien jälkikäteisen vaikutusarvioinnin ja toimeenpanon seurannan hyödyntämistä lainsäädännön ajantasaisuuden ja siten tulevaisuuskestävyyden ylläpidossa.

Lainsäädännön arviointineuvoston näkemyksen mukaan tulevien sukupolvien huomioon ottaminen lainvalmistelussa ei välttämättä vaadi uusia toimenpiteitä, vaan nykyisten lainvalmisteluohjeiden noudattamista, lainvalmistelun johtamisen kehittämistä sekä riittävästi aikaa ja resursseja. Mitä ennakkointitiedon hyödyntämiseen tulee, arviointineuvosto totesi hallituksen esityksissä käsiteltävän riskejä, epävarmuuksia ja eri vaihtoehtoja oletettuine vaikutuksineen liian suppeasti.

Valtiontalouden tarkastusviraston lausunnossa viitattiin tulevaisuusvaliokunnan näkemyksiin tulevaisuusvaikutusten arvioinnista (TuVP 3/2021 vp) ja huomautettiin, että uudistetussa muodossaankaan lainsäädännön vaikutusarvioinnin tuottama näkemys lainsäädännön vaikutuksista ei ohjaa riittävästi tunnistamaan esimerkiksi säädöksen systeemisiä tai keskinäisriippuvuuksiin perustuvia yhteyksiä toimintaympäristön muutokseen.

Tulevaisuudentutkijoiden laatimassa asiantuntijalausunnossa puolestaan peräänkuulutettiin vaihtoehtoisten tulevaisuudenkulkujen vaikutustenarviointia ja ehdotettiin, että tässä voitaisiin hyödyntää esimerkiksi selonteon liitteessä 5 esitettyä tulevaisuuspyörämenetelmää reunaehtoanalyysineen.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Eräs demokratiantutkija esitti, että tarvittaisiin myös tutkimustietoa siitä, minkälaista reittiä ja minkälaisilla mekanismeilla yhteiskunnalliset kysymykset meillä politisoituvat ja nousevat poliittisen keskustelun agendalle. Hänen mukaansa olisi hyvä ymmärtää, mihin puolueet yhteiskuntapoliittiset tilannekuvansa perustavat, miten niiden poliittiset tavoitteet muotoutuvat ja mistä ne ottavat syötteensä vaalikampanjoissa esittämilleen yhteiskunnallisille muutostavoitteille.

*Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että seuraavien sukupolvien entistä parempi huomioiminen lainsäädännössä tarkoittaa käytännössä, että valtionhallinnossa tulee linjakkaammin kettajuttaa ennakkointiin ja toimintaympäristöanalyysiin, riskien tunnistamiseen ja riskinhallintaan, varautumiseen, säädösvalmisteluun tulevaisuusvaikutusarviointineen, jälkikäiteisarviointiin ja virheistä oppimiseen liittyvät prosessit.*

*Lisäksi tarvitaan sosiaalisia innovaatioita siinä, miten suomalaisessa yhteiskunnassa kyettäisiin systemaattisemmin tunnistamaan pidemmän tähtäimen kannalta tärkeitä tulevaisuuskysymyksiä ja lainsäädäntötarpeita sekä valmistelemaan niitä avoimesti ja ylivaalikautisesti parlamentaarista ja osallistavaa valmistelua hyödyntäen.*

*Kyse on sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta nykyään elävien sukupolvien eli lasten, nuorten, aikuisten ja ikääntyneiden välillä sekä oikeudenmukaisuudesta jo eläneiden ja vielä syntymättömien sukupolvien välillä. Kyse on arvoista ja siitä, mitä haluamme menneiltä sukupolvilta ja historiastamme säilyttää tiedoksi ja pohjaksi tuleville sukupolville. Ja siitä, miten luomme sivistystä, suvaitsevaisuutta, luottamusta ja tulevaisuuskokoa tässä ja nyt nykyisille sukupolville ja varsinkin nuorille. Kestävän kehityksen avulla tehtävämme on myös siirtää maapallo biosfääreineen ja ekosysteemeineen seuraaville sukupolville vähintään yhtä hyvässä kunnossa kuin sen edeltäviltä sukupolvilta lainaksi saimme.*

*Tulevaisuusvaliokunnan mielestä paras tapa kehittää yhteiskunnallisesti osallistavaa parlamentaarista ja ylivaalikautista tulevaisuuskeskustelua on tulevaisuusselonteon kehittäminen niin, että selontekoprosessiin lisätään erilaisia sidosryhmiä osallistavia avoimia tulevaisuusdialogeja ja kansalaispaneelieja sekä selontekoa vasta valmisteltaessa että myös sen valmistumisen jälkeen. Tämä lisäisi selonteon vaikuttavuutta sekä vahvistaisi demokratiaa.*

### ***Tulevaisuusselontekoprosessin ja päätöksentekoa tukevan strategisen ennakkoinnin kehittäminen***

Pääministeri Sanna Marin toteaa tulevaisuusselonteon esipuheessa, että "Koronapandemia ja kevään 2022 turvallisuusympäristön perustavanlaatuinen muutos ovat tehneet toimintaympäristöstämme aiempaa epävarmemman. Valtionhallinnon kyvykkyys ja ketteryys epävarmuuden käsitteilyyn sekä tarve ennakoivammalle päätöksenteolle on korostunut. Suomen kyky varautua ja reagoida kriisitilanteisiin on viime aikoina saanut tunnustusta maailmalla. Ennakkointi on välttämättömän osa strategisen päätöksenteon tietoperustaisuutta ja sitä on tarpeen jatkaa ja vahvistaa."

Ja että: "Tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa on tehty ensimmäistä kertaa virkatyönä kaikkien ministeriöiden poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Skenaariotyön valmistelussa on opittu analysoimaan laajasti koko toimintaympäristöä, siihen liittyvää epävarmuutta ja erilaisia mahdollisia

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*skenaarioita sekä niiden vaikutuksia. Selonteossa on myös esitetty skenaarioista riippumattomia toimia, joiden kautta voimme rakentaa tulevaisuusvalmiutta. Selontekotyöllä on luotu perusta valtioneuvoston ennakkoinnin toimintatavalle sekä ministeriöiden yhteiselle ja jatkuvalla ennakkoinnille sekä toimintaympäristön seurannalle."*

Pääministeri toisti saman viestin myös esittelypuheenpuhevuorossaan tulevaisuusselonteon lähetekeskustelussa eduskunnassa ja totesi lisäksi, että: *"Tulevaisuustyön tavoitteena ei ole ennustaa tulevaisuutta. Sen tarkoitus on avartaa ajattelua, haastaa oletuksia ja kasvattaa tietoisuutta mahdollisista vaihtoehtoisista kehityskuluista. Ennakointi on välttämätön osa strategista päätöksentekoa. Sitä on tarpeen jatkaa ja vahvistaa."*

Tulevaisuusvaliokunnalle selontekoprosessin ja ennakkoinnin kehittämistä lausuneet asiantuntijat korostavat lausunnoissaan erityisesti systeemisyyden kehittämistä, ennakoivaa toimintakulttuuria, tulevaisuuslukutaitoa ja ennakointivalmiuksia. Lisäksi selonteon toisen osan taustamateriaaliksi tehdyssä FORGE-hankkeessa ehdotetaan tulevaisuusvaliokunnan roolin kehittämistä.

*Selontekoprosessin ja ennakkoinnin systeemisyyden kehittäminen.* Uudella tulevaisuusselontekomenettelyllä on pyritty edistämään systeemistä ennakoivan hallinnon toteutumista: poikkihallinnollisuutta, ilmiölähtöisyyttä ja kompleksisuuden käsittelyä, jota vuorovaikutteisuus, yhteiskäyttäminen sekä laajaa osallistuminen tukevat.

Valtiontalouden tarkastusviraston syksyllä 2022 julkaiseman tarkastuskertomuksenkin (Toimintaympäristön seuranta ja ennakkointi strategisen päätöksenteon tukena) mukaan tulevaisuusselonteon valmistelussa on osallistettu ministeriöitä ja selonteko on muutenkin laadittu tulevaisuusvaliokunnan edellyttämällä tavalla. Tarkastuksessa kuitenkin havaittiin myös, että valtionhallinnossa tehtävä ennakkointi ei ole vielä yhtenäistä tai systemaattista, vaan yhteinen toimintatapa on vasta kehittymässä. Ennakointitiedon kerääminen, käsittely ja analysointi valtioneuvostossa on suurelta osin manuaalista ja edelleen siiloutunutta. Ennakkoinnin sähköiset työkalut voisivat tehostaa prosessia. Sovellusten kokeileminen yhdessä voisi olla olennainen oppimiskokemus, joka veisi kohti yhteistä toimintamallia. Valtioneuvoston yhteinen ennakkointimalli, ilmiöhallintoon kohdistuvat yhteiset ennakkointihankkeet sekä valtioneuvostotasolla koordinoitujen resurssien vahvistaminen ennakkointitiedon reaaliaikaista johtamista ja hyödyntämistä päätöksenteossa.

Erään tulevaisuusvaliokunnan kuuleman asiantuntijan mukaan valtion ennakoivan ohjauksen vahvistamiseksi tulisi myös luoda selkeitä tulevaisuustarkastelun hetkiä olemassa oleviin ydinprosesseihin ja politiikkasykleihin, kuten budjettiprosessiin ja puolivälin tarkasteluun. Myös OECD on ehdottanut tätä. Asiantuntija totesi, että olisi tärkeää luoda myös ylimmän johdon ryhmä, jonka mandaattina on käsitellä ennakkoinnista esiin nousevia asioita. Kaksi asiantuntijaa peräänkuulutti systematiikkaa ennakkoinnista esiin nousevien kysymysten priorisointiin, jotta päälle kaatuvat kysymykset eivät säännönmukaisesti ohittaisi pidemmän ajan kompleksisia kysymyksiä, jotka kuitenkin vaatisivat huomiota ja toimenpiteitä jo nyt.

Ministeriöiden tai sektoreiden omissa ennakkointityöpajoissa ennakkoinnin systeemisyyttä voi -asiantuntijan mukaan tukea hyödyntämällä niissä ulkopuolisten asiantuntijoiden virikkeellisiä alustuksia tulevaisuuden sellaisista ajureista, muutostekijöistä ja ennakkointitiedoista, jotka eivät kuulu arvioijien oman työn keskeiseen osaamisalueeseen. Työpajan tuloksia analysoidessa tulee

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

avata konkreettisin esimerkein, millaisia vaikutuksia ajureiden vaikutuksesta voisi käytännössä omalle sektorille seurata.

Toisen asiantuntijan kehittämis ehdotus liittyi koronapandemian oppien hyödyntämiseen tulevien terveyskriisien vaikutusten ennakkoinnissa. Hänen mukaansa tässä kannattaa hyödyntää terveys- turvallisuuteen liittyvän syndemian käsitettä. Terveyskriisin hahmottaminen syndemiana tarkoittaa, että sitä tarkastellaan erilaisten yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja terveysongelmien muodostamina kokonaisuuksina kriisin kompleksisuutta purkaen. Syndemia-käsitteen avulla voi edistää ennakoivaa hallintoa, jossa terveyskriisiin varautuminen ei koske pelkästään terveysturvallisuutta vaan myös muita yhteiskunnan sektoreita, jotka myös saattavat kriisiytyä terveyskriisin myötä.

*Ennakoivan toimintakulttuurin kehittäminen.* Tulevaisuus selonteossa todetaan, että tulevaisuus selonteon edustama systemaattinen tulevaisuuden pohdinta ennakointimenetelmiä hyödyntäen ja laaja-alaisesti asiantuntijoita osallistaen tulisi olla vakiintunut osa valtionhallinnon ennakkoinnin toimintatapaa. Selonteossa esitetään myös toimia tulevaisuusvalmiuden lisäämiseksi.

Tulevaisuusvaliokunnalle lausuneiden asiantuntijoiden mukaan selontekoon virkатыönä tuotettu ennakointitieto on jo itsessään kasvattanut valtionhallinnon ennakointikyvykkyyttä. Jatkossa olisi kuitenkin varmistettava, että niin ennakointitiedon hyödyntämisessä kuin ennakointityökalujen käytössäkin osaaminen olisi nykyistä laajemmalle levinnyttä valtionhallinnossa. Siksi valtion ja erityisesti ministeriöiden henkilöstön osaamista ennakointitiedon hyödyntämisessä on edelleen vahvistettava. Myös OECD nostaa esille valtion ennakoivan ohjauksen ehdotuksissaan Suomelle, että valtiovarainministeriön tulee kehittää ennakoivaa innovaatiokykyä koko hallinnossa. OECD:n mukaan tämä tarkoittaa kohdennettuja valmennusohjelmia julkisen sektorin johdolle, virkamiehille ja tulevaisuus- sekä ennakointi- ja innovaatioasiantuntijoille. Näin huolehditaan siitä, että hallinnossa on riittävästi osaamista ja kykyä nostaa tulevaisuus- ja ennakointityöstä tulevia ideoita ja kykyä varmistaa, että ideat nousevat mukaan strategisen ohjauksen prosesseihin. OECD esittää myös, että valtiovarainministeriön pitäisi käynnistää johdon ja keskijohdon roolien ja tehtävien tarkastelu, jotta näissä tehtävissä ennakointi on jatkossa paremmin mukana.

Ennakoivaan toimintakulttuuriin liittyy olennaisesti uusien toimintamallien hyödyntäminen ja epävarmuuden sietäminen. Ohjaus2020-hankkeen julkistamisen yhteydessä nousi esille niin kutsuttu "Conwayn laki", jonka mukaan järjestelmiä suunnittelevat organisaatiot ovat taipuvaisia tuottamaan malleja, jotka ovat kopioita näiden organisaatioiden omista viestintärakenteista. Polkuriippuvuus on siis vahvaa, ja uudenlaisen toimintakulttuurin ja johtamisen muotoilu tapahtuu vain silloin, kun organisaatiot ovat myös itse kykeneviä uudistamaan ohjauskulttuuriaan. Muutos ei synny reunoilta, poikkeuksista eikä yksittäisistä kehittämishankkeista, vaan muutos (ennakoivaan hallintaan, jossa sektorirajat liudentuvat tai niiden yli toiminta vahvistuu tai jopa valtavirtaistuu) syntyy ohjauksen päämekanismeista — ei poikkeuksista, vaan valtavirrasta. Ennakointikyvykkyyden ja ennakoivan hallinnan kyvykkyyden rakentaminen ovat molemmat pitkiä prosesseja, joita ei yhdessä hallituskaudessa ratkaista. Haaste on erityisesti ennakoivan hallinnan kyvykkyyksien saaminen hankkeista ja pistemäisistä työryhmistä ja hankkeista valtavirraksi.

Eräs asiantuntija mainitsi, että mikäli ymmärrys ennakointiin kuuluvasta epävarmuudesta ei ole laajalti jaettua, on nopeasti muuttuvassa ja epävarmassa maailmassa helppo tarttua yksittäisiin tulevaisuusväittämiin ja tuomita koko selonteko niiden perusteella. Jos ympärillä ei ole ennakin-

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

tikulttuuria, voi se johtaa yksittäisen vastuuhenkilön liialliseenkin varovaisuuteen ja sanamuotojen hiomiseen. Prosessin hidastuessa ja maailman muuttuessa analyysi saattaa vanheta käsiin. Näin oli käydä tällä vaalikaudella myös tulevaisuusselonteon valmistelun kanssa. Nopeasti muuttuvassa ja monimutkaisessa toimintaympäristössä haasteena on, miten hyväksyä keskeneräisyys ja epävarmuus virallisissa dokumenteissa, joita helposti pidetään linjauksena ja kannanottona. Tulevaisuusselonteko on arvovaltainen valtiopäiväasiakirja, jonka työstämisellä voi olla erityinen ohjausvaikutus siinä, miten hallinnon oletetaan suhtautuvan epävarmuuteen ja miten päätöksentekijät rohkaisevat esittelijöitä hyödyntämään ennakointia valmistelussa.

*Tulevaisuuslukutaidon ja ennakointivalmiuksien kehittäminen.* Ministeriöiden omilla ennakointivalmiuksilla on erityinen merkitys nopeasti muuttuvassa ja kompleksisessa toimintaympäristössä. Ennakointi tukee hallinnonalan edellytyksiä reagoida muutoksiin ja hallita harjoitetun politiikan vaikutusten jatkuvuutta. Tulevaisuustyö ja ennakointi saattavat asiantuntijoiden mukaan olla tulevaisuudessa viranhoidon perustaitoja, joita on mahdollista soveltaa erilaisissa valmistelu- ja toimeenpanotehtävissä. Siksi tulisi myös määrittää olennaiset ennakointikyvykkyudet ja niiden kehitystä kuvaavat indikaattorit, jotta ministeriöt, hallinnonalat ja virastot kykenisivät arvioimaan omaa ennakkoinnin lähtötasoaan ja kehitystään. Tulevaisuustiedon johtaminen tarvitsee tuekseen myös tavoitteet ja tavoitetasot, joita ennakkoinnin kehittämisessä tavoitellaan.

Tulevaisuustyö ei ole pelkästään erilaisten ennakointimenetelmien teknistä soveltamista. Esimerkiksi Tarkastusvirasto on tunnistanut tarpeen kehittää erityistä tulevaisuuslukutaitoa valtionhallinnossa (VTV 11/2022). Kuten selonteon lukuohjeessa on tuotu esiin, perustuu tulevaisuuden kuvittelu ensi sijassa keskustelu- ja ajattelutaidoille, mutta myös ajatusmallien, olettamusten ja ajattelun rajoitusten tunnistamiseen ja kyseenalaistamiseen.

Tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa tehtiin ensimmäistä kertaa virkatyönä kaikkien ministeriöiden poikkihallinnollisessa yhteistyössä, mikä jo itsessään kehitti siihen osallistuneiden tulevaisuusosaamista merkittävällä tavalla. Jatkon kannalta on oleellista seurata, miten ennakointikyvykyys — tai laajemmin tulevaisuuslukutaito — kehittyy ja miten se näkyy lainsäädännössä ja päätöksenteossa, kuinka hyvin tunnistetut epävarmuustekijät huomioidaan, kuinka pitkäjänteistä politiikkaa tehdään ja miten poikkihallinnollinen dialogi näkyy päätöksissä.

Myös Sitra suosittelee lausunnossaan, että tulevaisuusselontekoa valmistellaan jatkossakin valtioneuvoston poikkihallinnollisena yhteistyönä ja vahvistetaan prosessin kautta virkahenkilöiden tulevaisuuslukutaitoa ja keinoja seurata sen kehittymistä.

*Selonteon kommunikointi.* Monet tulevaisuusselonteosta lausuneet asiantuntijat painottivat erityisesti tulevaisuusselonteon vuorovaikutteisuuden merkitystä. Tästä näkökulmasta asiantuntijat kiittivät tulevaisuusselonteon valmistelussa hyödynnettyjä Erätauko-dialogeja, mutta valittelivat sitä, että selonteon molemmat osat julkaistiin samaan aikaan ja vasta hallituskauden lopussa. Tulevaisuusselonteon kaksiosaisuus ja varhaisempi ajoitus tuottaisivat paremmin ennakointitietoa hallituksen strategista päätöksentekoa varten ja tukisivat eduskunnan ja hallituksen välistä dialogia. Aikaisempi ajoitus lisäisi asiasta lausuneen asiantuntijan mukaan myös selonteon hyödynnettävyyttä esimerkiksi puolueiden vaaliohjelmatyössä.

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

Sitra suositteli lausunnossaan tulevaisuusselonteon viestinnällistä kehittämistä niin, että selonteon avulla saadaan aikaan ja lisätään rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua tärkeimmistä tulevaisuuskysymyksistä sekä selontekoa valmisteltaessa että myös sen jälkeen, kun selonteko on jo annettu eduskunnalle. Selontekoa voitaisiin käsitellä Sitran mukaan esimerkiksi osana keväällä 2023 alkavia kansallisia dialogeja, joiden tarkoituksena on muutenkin rakentaa ymmärrystä erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä, haasteista ja mahdollisuuksista kansalaisten, yhteisöjen ja viranomaisten yhteistyönä. Muutamat asiantuntijatahot ehdottivat materiaalista jalostettavaksi suppeampia hyödynnettäviä kokonaisuuksia — esimerkiksi tulevaisuustaulukon ja skenaariot — vaikkapa valiokunnille, lukiolaisille, opiskelijoille tai yrityksille.

*Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että tulevaisuusselonteko on jatkossakin tehtävä kaksiosaisesti osana ministeriöiden yhteistä ja jatkuvaa ennakointia.*

*Ennakoinnin luotettavuuden takaamiseksi ensimmäinen osa on tehtävä ilman poliittista ohjausta tietoon perustuen ja osallistavasti niin, että se tuottaa jaetun ymmärryksen toimintaympäristön muutostekijöistä ja epävarmuuksista sekä skenaarioita vaihtoehtoisista kehityskuluista.*

*Selonteon ensimmäinen osa on annettava eduskunnalle vaalikauden puolivälissä, jotta se mahdollistaa hallituksen, eduskunnan ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välisen avoimen ja pitkäjänteisen tulevaisuusdialogin.*

*Selonteon ensimmäistä osaa voidaan käyttää myös Suomen kontribuution pohjana EU:n strategisessa ennakoinnissa, ja sitä voidaan hyödyntää myös valtioneuvoston muun ennakointitoiminnan pohjana.*

*Tulevaisuusselonteon toisessa osassa hallitus voi tehdä poliittisia linjauksia ja nostaa tärkeimmäksi katsomansa tulevaisuusteemat jatkovalmisteluun esimerkiksi seuraavaa vaalikautta varten.*

*Tulevaisuusvaliokunnan asiantuntijakuulemisissa nousi esille, että priorisoinnissa voidaan hyödyntää myös kansalaispaneeleja sekä muita avoimia tulevaisuusdialogeja, millä tuettaisiin kansalaisten ja muiden yhteiskunnallisten sidosryhmien omistajuutta yhteiseen tulevaisuuteen demokratian ja luottamuksen vahvistamiseksi sekä toivon lisäämiseksi.*

*Valtioneuvoston ja eduskunnan pitkäjänteisen tulevaisuusdialogin sekä tulevaisuusselonteon huolellisen ja laajan käsittelyn varmistamiseksi tulevaisuusselonteon toinen osa on annettava viimeistään vaalikauden viimeisen vaalivuoden kevätkaudella.*

*Tulevaisuusvaliokunta toteaa, että hallinnon ennakoivaa innovaatiokykyä ja tulevaisuuslukutaitoa on syytä kehittää julkisen sektorin johdolle, virkamiehille ja tulevaisuus- sekä ennakointi- ja innovaatioasiantuntijoille kohdennetuilla valmennuksilla, joiden tulisi ennakoinnin menetelmäopetuksen ohella sisältää henkilökohtaista tulevaisuusajattelua avaavia harjoitteita sekä taiteen menetelmiä hyödyntävää tulevaisuuden kuvittelua.*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

*Tulevaisuusvaliokunnan rooli.* Selonteon toisen osan taustamateriaaliksi tehdyssä FORGE-hankkeessa ehdotetaan tulevaisuusvaliokunnan roolin kehittämistä: "sisällytetään eduskuntakäsittelyyn tulevaisuusvaikutusten tarkempaa erittelyä sekä vahvistetaan tulevaisuusvaliokunnan roolia." Raportissa todetaan, että tulevaisuusvaliokuntaa voisi käyttää entistä systemaattisemmin arvioimaan lainsäädännön tulevaisuusvaikutuksia ja valiokunnan mietintöjen ja lausuntojen painoarvoa voisi lisätä eduskuntatyössä. Raportin mukaan ennakkoinnista tulisi tehdä jatkuvaa ja koko lainsäädäntöprosessin kattavaa toimintaa. Samalla pitäisi pyrkiä moniäänisyyteen tulevien sukupolvien intressien ja oikeuksien tulkinnaissa.

Tulevaisuusvaliokunnan roolin kehittämistä ja vahvistamista ehdotetaan myös "Tieto- ja Teknologiapolitiikan poikkihallinnollinen johtaminen"-raportissa (TuVJ 5/2022), jossa asiantuntijatyöryhmä esittää erilaisia tapoja kehittää tulevaisuusvaliokunnan roolia erityisesti tieto- ja teknologiapolitiikan poikkihallinnollisen johtamisen näkökulmasta:

- Vahvistetaan tieto- ja teknologiapolitiikan parlamentaarista käsittelyä tulevaisuusvaliokunnassa.
- Perustetaan uusi tieto- ja teknologiapolitiikan valiokunta tai vaihtoehtoisesti laajennetaan tulevaisuusvaliokunnan roolia tulevaisuus-, tieto- ja teknologiapoliittiseksi valiokunnaksi.
- Varmistetaan parlamentaarinen yhteistyö muodostamalla eduskuntaan tulevaisuusvaliokunnan yhteyteen ryhmä, joka toimii tieto- ja teknologiapoliittisissa aiheissa tiiviisti yhteistyössä muiden valiokuntien kanssa sekä laajasti yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Ryhmän toiminnalla luodaan mekanismit tulevaisuusvaliokunnan roolin uudistamiseksi.
- Laajennetaan tulevaisuusvaliokunnan tehtäviä liittämällä niihin lainsäädännön tarkastelu tietopolitiikan ja koneoppimisen kaltaisten kehittyvien yleiskäyttöisten teknologioiden näkökulmasta. Tulevaisuusvaliokunnassa on tarvittava osaaminen arvioida tehtävien päätösten vaikutuksia suhteessa nopeasti kehittyvään teknologiaympäristöön.
- Muodostetaan virtuaalinen tulevaisuusministeriö niin, että sen vastinparina eduskunnassa on tulevaisuusvaliokunta, jota on täydennetty tieto- ja teknologiapolitiikan vastuilla.

Odotukset tulevaisuusvaliokuntaa kohtaan ovat nousseet myös kansainvälisesti. Esimerkiksi EU-komissio kävi tulevaisuusvaliokunnan kanssa keskustelua EU:n strategisesta ennakkoinnista valiokunnan asiasta tekemän lausunnon perusteella. EU-parlamentin teettämässä selvityksessä "How to stress-test EU policies" tulevaisuusvaliokunnan toiminta todettiin jopa Euroopan parhaaksi ennakkointikäytännöksi. Syksyllä 2022 tulevaisuusvaliokunta kutsui ensimmäistä kertaa koolle tulevaisuusvaliokuntien maailmankokouksen. Valiokunnan odotetaan olevan jatkossakin aktiivinen toimija myös tässä yhteisössä, joka on sopinut kokoontuvansa jatkossa vuosittain. Lisäksi tulevaisuusvaliokunta on osallistunut myös OECD:n ennakkointiverkoston toimintaan.

*Tulevaisuusvaliokunnan tehtävät määritellään eduskunnan työjärjestyssä täydentävässä Valiokuntaoppaassa (2019). Keväällä 2023 päivitetävän valiokuntaoppaan mukaan tulevaisuusvaliokunnan toimialaan kuuluvat: valtioneuvoston tulevaisuusselonteko, kestävään kehitykseen liittyvät asiat, tulevaisuuden kehitystekijöihin ja kehitysmalleihin liittyvät asiat, tulevaisuuden tutkimiseen liittyvä selvitystyö menetelmäkysymykset mukaan luetuina ja teknologiakehityksen ja teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi.*

*Eduskunnan pysyväksi valiokunnaksi tulevaisuusvaliokunta on merkittävän joustava ja muuntumiskykyinen, ja se voi pitkälti itse määritellä sekä tehtävänsä että toimintamallin-*

## **Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp**

*sa. Juuri tämä näkemysvallaksikin kutsuttu oikeus määritellä itse agendansa tekee tulevaisuusvaliokunnasta tulevaisuuspolitiikan edelläkävijän.*

*Kansainvälisen ja kansallisen toimintaympäristön nopeat muutokset, yhteiskunnalliset tarpeet, kansainvälisen yhteistyön kasvu sekä päätöksenteon ja hallinnon toimintamallien kehitys perustelevat sitä, että tulevaisuusvaliokunnan rooli ja tehtävät tulisi arvioida ja uudistaa niin eduskunnassa kuin myös suomalaisessa yhteiskunnassa ja kansainvälisessä toimintaympäristössä laajemminkin. Mahdollinen uudistaminen ei kuitenkaan saa rajoittaa valiokunnan näkemysvallalle olennaista vapautta määrittää itse agendansa.*

*Tulevaisuusvaliokunnan mielestä tulevaisuusvaliokunnan toimintaan vaikutetaan parhaiten kehittämällä tulevaisuusselonteiden valmistelua ja liittymäpintoja valtioneuvoston muuhun ennakointitoimintaan. Myös lainsäädännön tulevaisuusvaikutusarvioinnin kehittäminen vaikuttaa tulevaisuusvaliokunnan toimintaan lisäämällä tulevaisuusvaliokunnan mahdollisuuksia lausua asioista eduskunnassa. Tulevaisuusvaliokunta kannattaa myös päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksien kehittämistä niin ministeriöissä kuin eduskunnassakin esimerkiksi OECD:n Suomelle antamien ehdotusten mukaisesti.*

### **VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS**

Tulevaisuusvaliokunnan päätösehdotus:

*Eduskunta hyväksyy kannanoton selonteon VNS 16/2023 vp johdosta.*

#### **Valiokunnan kannanottoehdotus**

*Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto*

*1) Kehittää päätöksentekoa tukevaa ennakointia, päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksia, tulevaisuusselonteiden liittymäpintoja valtioneuvoston muuhun ennakointitoimintaan sekä lainsäädännön tulevaisuusvaikutusarviointia niin, että lainsäädännössä voidaan paremmin huomioida seuraavat sukupolvet sekä sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus.*

*2) Tekee tulevaisuusselonteiden jatkossakin kaksiosaisena niin, että ainakin selonteon ensimmäinen osa yhdistyy ministeriöiden yhteiseen ja jatkuvaan ennakointiin. Ennakoinnin luotettavuuden takaamiseksi ja päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksien lisäämiseksi tulevaisuusselonteiden ensimmäinen osa on tehtävä virkатыönä ilman poliittista ohjausta tietoon perustuen ja osallistavasti niin, että se tuottaa jaetun ymmärryksen toimintaympäristön muutostekijöistä ja epävarmuuksista sekä skenaarioita vaihtoehtoisista kehityskuluisista. Tulevaisuusselonteiden toisessa osassa hallitus voi tehdä poliittisia linjauksia ja nostaa tärkeimpinä pitämänsä tulevaisuuskysymykset jatkokäsittelyyn.*

## Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp

- 3) *Arvioi tulevaisuusselonteon ensimmäisessä osassa esitettyjen muutostekijöiden, epävarmuuksien ja skenaarioiden toteutumista seuraavan tulevaisuusselonteon toimintaympäristöanalyysissä.*
- 4) *Käyttää valtioneuvoston kanslian koordinoimaa Ennakointiluotsia nyt annetun tulevaisuusselonteon hyödyntämiseen ja jatkokehittelyyn yhteistyössä esimerkiksi Sitran kanssa.*
- 5) *Vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta, suvaitsevaisuutta, tulevaisuususkkoa, demokratiaa ja omistajuutta yhteiseen tulevaisuuteen kehittämällä tulevaisuusselonteon dialogisuutta ja viestintää niin, että tulevaisuusselonteossa tunnistetuista suurista, ylivaalikautisista tulevaisuuskysymyksistä käydään avointa ja kansalaisyhteiskunnan toimijoita laajasti osallistavaa keskustelua sekä selontekoja valmisteltaessa, että myös selontekojen valmistuttua.*
- 6) *Kehittää toimintatapoja alle 18-vuotiaille lapsille ja nuorille ottaa kantaa tulevaisuusasioihin ja olla aktiivisia toimijoita suomalaisessa päätöksenteossa ja yhteisen kestävän tulevaisuuden rakentamisessa.*
- 7) *Kehittää keinoja ottaa ikääntyneet paremmin mukaan yhteisen kestävän tulevaisuuden rakentamiseen aktiivisina toimijoina esimerkiksi yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa sekä erilaisilla kansalaispaneelilla.*
- 8) *Kehittää päätöksentekijöiden tulevaisuusvalmiuksia esimerkiksi OECD:n Suomelle antamien ehdotusten mukaisesti sekä lisää aktiivista henkilökohtaista tulevaisuussuhdetta tukevaa tulevaisuusohjausta, tulevaisuuskasvatusta ja tulevaisuuslukutaitoa koulujen opetussuunnitelmiin.*
- 9) *Uudistaa tieto- ja teknologiapolitiikan poikkihallinnollista johtamista ja ilmiöpohjaista politiikkajohdonmukaisuutta niin että varmistetaan uuden teknologian mahdollisuuksien hyödyntäminen työn tuottavuuden kasvattamiseksi, vihreän siirtymän ja sen mahdollistaman kestävän kasvun edistämiseksi sekä ihmislähtöisten teknologiapalveluiden, kuten tukiälyn, kehittämiseksi.*
- 10) *Ennaltaehkäisee terveysongelmia ja pitää yllä väestön fyysistä ja henkistä toimintakykyä ja kulttuurista kestävyttä lapsiperheiden arkea, nuorison mielenterveyttä ja kaikenikäisten hyviä elintapoja, kuten liikkumista ja harrastamista tukevalla hyvinvointi-investoinneilla ja yhdyskuntasuunnittelulla ja pitämällä huolta, että koko kasvatuksen ja koulutuksen ketju varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on kunnossa ja että jokainen oppilas saavuttaa perusopetuksen aikana riittävät perustaidot. Kestävän hyvinvoinnin ja hyvinvointitalouden edistymisen seurantaan ja arviointiin tarvitaan myös luotettavia ylivaalikautisia määrällisiä ja laadullisia mittareita.*

## **Valiokunnan mietintö TuVM 1/2022 vp**

Helsingissä 22.2.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Joakim Strand r  
varapuheenjohtaja Pirkka-Pekka Petelius vihr  
jäsen Harry Harkimo liik  
jäsen Ville Kaunisto kok  
jäsen Pasi Kivisaari kesk  
jäsen Ari Koponen ps  
jäsen Merja Mäkisalo-Ropponen sd  
jäsen Arto Pirttilahti kesk  
jäsen Kristiina Salonen sd  
jäsen Sari Tanus kd  
jäsen Sinuhe Wallinheimo kok  
jäsen Anu Vehviläinen kesk  
jäsen Jussi Wihonen ps

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Olli Hietanen  
valiokunnan pysyvä asiantuntija Maria Höyssä